

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

Lärobok som hjälpmedel

Sara Malmin & Anette Strandberg

LAU 350

Handledare: Ingegerd Enström

Examinator: Roger Källström

Rapportnummer: HT06-1350-6

SAMMANFATTNING

Examinationsnivå:	Examensarbete på lärarprogrammet, 10p
Titel:	Lärobok som hjälpmedel
Författare:	Sara Malmin och Anette Strandberg
Termin och år:	Ht 06
Institution:	Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Handledare:	Ingegerd Enström
Rapportnummer:	HT06-1350-6
Nyckelord:	Läromedelsförlag, läromedel, lärobok, pedagog, författare

Syfte

Syftet med denna rapport är att undersöka på vilka grunder förlag ger ut läromedel i svenska för tidigare åldrar och vilka möjligheter pedagoger har att påverka materialet. Mer precist kommer vi undersöka hur ett läromedel blir så som det blir. Vi ska utreda hur processen går till och om det förlagen producerar motsvarar skolornas efterfrågan samt hur lärobokens roll i skolan har utvecklats genom tiderna och hur den ser ut nu.

- Vad styr innehållet i läromedel i Svenska för tidigare åldrar?
- Hur ser pedagogernas påverkan av innehållet i läromedlen i svenska för tidigare åldrar ut?
- Motsvarar utbudet av läromedel det pedagoger vill ha?
- Hur ser förlagens och författarnas roll ut i produktionen av nya läromedel?
- Hur ser lärobokens roll ut i skolan?

Metod

Vår undersökning består av tre huvuddelar:

- Telefonintervju med representanter från läromedelsförlag.
- Telefonintervju med läromedelsförfattare.
- Enkätundersökning av pedagogers roll i val av läromedel. Dessa följer vi upp med korta strukturerade intervjuer.

Resultat

Läromedel i svenska blir till på varierande sätt. Idén till läromedlen kommer oftast från författare eller pedagoger som saknar något på läromedelsmarknaden. Förlagens enda styrande dokument är aktuella läroplaner och kursplaner. Förlagen anser att pedagogernas påverkan på läromedel är olika stor. Över 80 % av de pedagoger som deltog i vår undersökning var helt nöjda med de läromedel de använder i svenskaundervisningen. Även ekonomin styr, förlagen konkurrerar på en fri marknad och rivaliserar om samma kunder

Betydelse för läraryrket

Genom att vara insatt i processen anser vi att pedagoger har större möjlighet att påverka läromedelsutformningen. Känner man till hur branschen arbetar tror vi att det inte blir ett lika stort steg att förmedla sina idéer till förlagen, vilket leder till att förlagen får fler idéer från aktiva lärare och undervisningen blir bättre.

FÖRORD

Arbetet med denna uppsats har präglats av ett gott samarbete mellan oss skribenter. Vi har valt att arbeta genom att fördela huvudansvaret för de olika delarna mellan oss. Den som haft huvudansvaret har stått för första utkastet för att sedan genomarbetas och kompletteras tills vi båda varit helt nöjda. På så sätt har vi båda arbetat med samtliga delar således står vi båda för allt som är skrivet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	II
FÖRORD	IV
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	V
1. INLEDNING	1
1.1 BEGREPPSFÖRKLARING	2
1.2 SYFTE	2
1.3 AVGRÄNSNINGAR	2
2. BAKGRUND	3
2.1 LÄROBOKENS ROLL I UNDERVISNINGEN FÖRR OCH NU	3
2.1.1 PRESENTATION AV LÄROMEDEL	6
2.2 PROCESSEN FRÅN IDÉ TILL BOK	7
2.3 TRENDER OCH KUNSKAPSSYN	9
2.4 TIDIGARE FORSKNING	11
3. METOD	14
3.1 METODDISKUSSION	14
3.1.1 VÅRT VAL AV UNDERSÖKNINGSMETOD	15
3.2 URVAL AV INFORMANTER	17
3.3 GENOMFÖRANDE OCH BEARBETNING	18
3.4 STUDIENS TILLFÖRLITLIGHET OCH GENERALISERBARHET	19
3.4.1 RELIABILITET OCH VALIDITET	21
3.5 ETISKA ASPEKTER	21
4. RESULTAT	22
4.1 LÅNG PROCESS TILL ETT FÄRDIGT LÄROMEDEL	22
4.2 TRENDER	24
4.3 FÖRLAGENS ANSVAR	26
4.4 EKONOMISK DRIVKRAFT	26
4.5 PEDAGOGERNAS PÅVERKAN	27
4.6 FÖRLAGENS FORSKNINGSANKNYTNING	28
5. DISKUSSION	29
5.1 SAMMANFATTNING AV RESULTAT	29
5.2 LÄROMEDELNS TILLKOMST OCH ANVÄNDNING	29
5.3 PEDAGOGERNAS PÅVERKAN	32
5.4 FÖRLAGENS UTBUD – PEDAGOGERNAS EFTERFRÅGAN	33
5.5 FÖRLAGS OCH FÖRFATTARENS PÅVERKAN	34
5.6 AVSLUTANDE REFLEKTIONER	35
6. DIDAKTISKA KONSEKVENSER	36
6.1 FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	36
REFERENSLISTA	38
APPENDIXFÖRTECKNING	41

1. INLEDNING

Vi anser att en större förståelse för läromedel för svenska för tidigare åldrars utformning och grunderna till varför de utgivits gör att pedagoger kan använda läromedlen på ett mer effektivt och medvetet sätt. Genom att vara insatt i processen menar vi att man som pedagog har större möjlighet att påverka läromedlens utformning. Vi anser även att valet av läromedel kan bli lättare om man är insatt i förlags- och författarbranschen. Som pedagog får man ofta idéer till material. Känner man till hur förlag och författare arbetat menar vi att det inte blir ett lika stort steg att ta kontakt och förmedla dessa idéer. Detta leder i sin tur till att förlagen får fler idéer från aktiva pedagoger och till en bättre undervisning.

Från våra respektive VFU-skolor har vi fått intrycket att läroböcker är en stor del av undervisningen och en viktig del i skolan. Det vi sett under vår verksamhetsförlagda utbildning stämmer inte helt med den syn universitet förmedlat. Som nyutexaminerad pedagog har man inte alltid har så god kännedom om materialet så att man vet hur man ska använda det för att göra det till "sitt eget". I vissa fall kanske man inte haft någon möjlighet att påverka läromedelsinköpen när man kommer som ny pedagog till en skola. Har man inte i utbildningen studerat läs- och skrivutveckling tror vi att man lätt hamnar i en situation där man förlitar sig ganska mycket på befintliga läromedel, och lämnar därmed över det pedagogiska ansvaret på läromedelsförlag och deras författare. Det är detta vår utbildning har vänt sig mot genom att förespråka en läroboksfri undervisning där pedagogens professionalism är överlägsen läroboken. Lannvik Duregård (2006:16-18) skriver i en artikel om en pedagog som känner sig låst av läroboken och därför arbetar utan denna. Hon menar även att det underlättar om man som pedagog är 'ung och ensamstående' eftersom arbetet utan läroböcker innebär en extra arbetsbörda (2006:18). I denna rapport kommer vi bland annat belysa hur läromedlen blir till och vad som ligger bakom dem.

Anledningen till att detta område är intressant är att läromedelsförlag och läromedelsförfattare kan styra undervisningen väldigt mycket. Speciellt menar vi det att gäller den undervisning som de pedagoger, som inte fått utbildning i läs- och skrivutveckling, bedriver. Läromedlen är ofta en stor och viktig del av skolan och undervisningen. Därför vill vi skapa en större förståelse för varför man väljer att ge ut de läromedel man gör och hur processen ser ut när ett läromedel blir till. Läromedelsförlagen är privata företag och måste precis som andra företag gå med vinst för att kunna fortsätta producera läromedel. Utan ekonomisk vinst slutar förlagen producera läromedel. Detta är viktigt att ha i åtanke för att få en rättvis bild av hur denna marknad styrs.

1.1 BEGREPPSFÖRKLARING

För att förtydliga vad vi menar med de begrepp som vi kommer använda i denna rapport och förenkla för läsaren förklarar vi här mycket kortfattat hur vi använt en dessa begrepp. Detta är alltså vår definition av följande begrepp.

Läromedelsförlag:	Alla bokförlag som ger ut läromedel.
Läromedel:	Material som producerats för att användas i undervisning.
Lärobok:	Läromedel i bokform.
Pedagog:	Personer som arbetar i förskola och skola oavsett utbildning.

Författare: Personer oavsett utbildning som arbetar med att framställa läromedel.
Svenska: Samlingsbegrepp för undervisning i tal-, läs- och skrivutveckling i förskola och skola.

1.2 SYFTE

Syftet med denna rapport är att undersöka hur förlag ger ut läromedel i svenska för tidigare åldrar och vilka möjligheter pedagoger har att påverka materialet. Mer precist kommer vi undersöka hur det kommer sig att ett läromedel blir just så som det blir. Vi ska utreda hur denna process går till och om det förlagen producerar motsvarar skolornas efterfrågan samt hur lärobokens roll i skolan har utvecklats genom tiderna och hur den ser ut nu. Nedan följer de huvudsakliga frågeställningar som behandlas:

- Vad styr innehållet i läromedel i svenska för tidigare åldrar?
- Hur ser pedagogernas påverkan på innehållet i läromedlen i svenska för tidigare åldrar ut?
- Motsvarar utbudet av läromedel det pedagoger vill ha?
- Hur ser förlagens och författarnas roll ut i produktionen av nya läromedel?
- Hur ser lärobokens roll ut i undervisningen förr och nu?

1.3 AVGRÄNSNINGAR

Vi har valt att begränsa undersökningen till att handla om läromedel i svenska för tidigare åldrar. Omfattningen av undersökningen har vi valt att begränsa till fyra olika förlag samt fyra författare knutna till dessa förlag, samt enkätundersökningar med uppföljande intervjuer med pedagoger verksamma i skolan.

2. BAKGRUND

2.1 LÄROBOKENS ROLL I UNDERVISNINGEN FÖRR OCH NU

Läroböcker har inte alltid funnits. För att få en klar bild av lärobokens roll i dagens klassrum är det viktigt att titta tillbaka och se hur dess roll har utvecklats. Under mitten och slutet av 1800-talet kom läroboken och det blev en stor förändring av det informationsutbud som fanns i skolan. Men det som pedagogen sade och det som stod i läroboken kunde inte kontrolleras i andra källor, det var all information man hade tillgång till (Säljö 2000:221-222). Läroboken innebar en revolution av människors kommunikativa miljö. Den utmanade människors världsbild och referensramar. Före läroboken läste man främst religiösa texter i skolan som Luthers katekes, Nya testamentet och Psalmboken. Detta var texter man kände väl till, det refererades ofta till dem i kyrkan och man läste dem om och om igen. Så med läseboken kom nya krav på läsfärdighet. Nu skulle man kunna läsa obekanta texter som handlade om obekanta saker (Säljö 2000:221-222). Läromedel har genom historien varit ett av de sätt staten haft för att styra skolan och åstadkomma en likvärdig och enhetlig skola. Tidigare reglerade staten både val av läromedel och användningen av dem (Skolverket Rapport 285, 2006:9).

Enligt en bestämmelse från 1 november år 1878 bestämde biskopen vad som fick fungera som lärobok. 24 år senare, 1904, påbörjades en granskning av läroböcker i kristendomskunskap. 1926-27 föreslog skolöverstyrelsen (SÖ) att eklasiastikdepartementet skulle ta upp frågan om granskning samt få belyst i pedagogiska och ekonomiska termer vad byten av läromedel skulle innebära för kommunerna, 1927 utredde man detta. Många statliga läromedelsutredningar har sedan följt, nämligen 1934, 1936, 1945, 1957, 1960, 1966, 1976 och 1987. "Läromedelsfrågan är alltså ett prioriterat ämne för utbildningsväsendet, och det finns ingen anledning att tro annat än att flera sådana utredningar kommer att göras även i framtiden." (Bernäng 1991:136).

1930-talets utredningar ledde till att det svenska utbildningsväsendet fick Skolöverstyrelsens Läroboksnämnd 1938. Den blev Statens Läroboksnämnd 1948. 1974 bildades Statens Institut för Läromedelsinformation (SIL), som var ett organ för registrering av och information om läromedel. I samband med det avskaffades läroboksnämnden och en läromedelsnämnd inom Skolöverstyrelsen bildades. År 1983 överfördes läromedelsnämnden till SIL vilka granskades av riksrevisionsverket 1990, som då fastslog att SIL skulle avskaffas och att läromedelsfrågorna skulle tas om hand av Skolverket som kom till 1991 (Bernäng 1991:136-137). Detta innebar att statens kontroll och styrning av läromedlen väsentligt reducerades (Skolverket Rapport 285, 2006:13). Den statliga auktorisation av läromedel som begreppet basläromedel inneburit försvann. Tematiska granskningar av läromedel skulle dock göras i framtiden (Bernäng 1991:138). Begreppet basläromedel innebär läromedel som täcker upp stora delar av ett ämne och som svarar mot rådande läroplan (Skolverket Rapport 285, 2006:9).

Thorsson (1988:112) skriver att läroboken i sig inte kan lösa de grundläggande problem som finns i klassrummet. Han skriver även att läroböcker, precis som all annan text speglar författarens normer, attityder och värderingar. Läroböcker är skrivna i en viss kontext och i

denna kontext socialiseras eleven: "Läroboksförfattaren formulerar världen sådan han uppfattar den och sådan han tolkar att anvisningar och läroplaner vill att den ska se ut." (1988:126).

Lärobokens text är tillrättalagd för en tänkt läsare, den anpassningen sker utifrån en föreställning om vad lärande är. Denna anpassning innebär nästan alltid att man delar upp helheter och det redan kända delas upp i sina beståndsdelar menar Säljö (2000:217). Läroboken som textgenre bygger på institutionaliserade antaganden om hur lärande går till och de är skapade för att användas i en miljö där lärande är den övergripande målsättningen. Liksom Thorsson (1988:126), skriver Säljö (2000:219) att läroboken är en produkt av miljön, och lägger till att den också skapar villkoren för lärande.

Alla de fysiska redskap vår vardag är full av är artefakter. I de verktyg vi människor har skapat och använder kan man se de förändringar som skett i vår kultur. Människan har skapat en kultur som innehåller hjälpmedel som gör att vi kan förstå omvärlden på ett väsentligt annorlunda sätt än våra förfäder kunde (Säljö 2000:29). Elever möter inte texter av samma slag som lärobokstexter i något annat sammanhang än genom skolan. De företeelser som beskrivs i läroböcker kan också vara abstrakta och svårtillgängliga. Istället för att se problem att lära som kognitiva anlag hos individen, handlar det sociokulturella perspektivet om svårigheter att tillgodogöra sig de speciella former av kommunikation som läroboken står för (Säljö 2000:220).

I motsats till dagens styrdokument som ger pedagogen ansvaret att själv välja metoder, innehöll styrdokumentet förut detaljerade instruktioner om undervisningens innehåll och genomförande (Skolverket, rapport 284, 2006:9). I läroplanen för förskolan, Lpfö98, nämns inte begreppet läromedel alls. I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo94, och läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf94, nämns däremot läromedel på ett ställe. Under rubriken *Rektors ansvar* står det att skolans arbetsmiljö skall utformas så att "eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, t.ex. bibliotek, datorer och andra hjälpmedel" (Lpo94: 2006:16-17, Lpf94: 2006:16).

Lannvik Duregård (2006:17) skriver om en pedagog i engelska som frångått läroboken i sin undervisningen. Pedagogen i artikeln tycker att "hon blir en bättre lärare, mer avslappnad och engagerad, och hon har lättare att vara flexibel och fånga eleverna när hon släpper boken.". Den nämnda pedagogen anser också att man blir låst i någon annans sätt att tänka när man använder en lärobok och det gör att det blir svårare att improvisera och utgå från eleverna. Dessutom menar hon att man utvecklas som pedagog eftersom man tvingas tänka igenom vad man vill. Pengarna som blir över när pedagogen i artikeln inte köper in läroböcker använder hon till novellsamlingar, faktaböcker och kopieringshäften. Pedagogen menar också att det beror på eleverna som individer, om hon använder läromedel eller inte, en del klasser passar det bättre i än andra (2006:17). Vilken plats läromedel har i undervisningen beror på vilken pedagogisk grundsyn pedagogen har och på vilket ämne det handlar om (Skolverket, rapport 284, 2006:14). Anledningar till att pedagoger inte vågar frångå läroboken tror den intervjuade pedagogen är tidsbrist och osäkerhet, hon tycker också att det underlättar att vara ung och ensamstående för att du då kan lägga mera tid på skolarbetet (Lannvik Duregård 2006:18). En didaktiklärare vid Göteborgs Universitet, säger i en annan artikel av samma författare: "Att en

engelsklärare använder boken varje lektion behöver inte vara negativt (...) Det beror på hur man använder boken. Man kan ju använda den i 10 minuter varje lektion och arbeta med annat resten av tiden.”(Lannvik Duregård 2006:18). Hon menar att en anledning till att pedagoger använder läroböcker är bekvämlighet ”Om någon annan redan har gjort ett jobb med urval och arbetssätt tycker man inte att man behöver göra samma sak själv.” (Lannvik Duregård 2006:18). Samma didaktiklärare säger att det är viktigt att pedagoger kritiskt granskar de läromedel man använder, hon har svårt att tro att ett läromedel täcker upp allt. Därför är det viktigt att man plockar in annat material när läroboken brister (Lannvik Duregård 2006:18). I de två nämnda artiklarna hävdar författaren att det framkommer att pedagoger som arbetat länge, mer än tio år, oftare använder läromedel än de som inte arbetat så länge, mindre än tre år, med hänvisning till Skolverkets rapport Läromedlens roll i undervisningen. Samma rapport visar även att obehöriga lärare ofta är mer benägna att följa läroboken noga.

I Skolverkets rapport 284 står det att den kunskap som idag finns om läromedlens betydelse i skolan grundar sig på undersökningar som genomfördes innan det nuvarande styrsystemet för skolan infördes. De resultat man redovisar i rapporten bygger på en enkätstudie och intervjuer med pedagoger samt en studie där författare och förlagsrepresentanter fått beskriva arbetsgången från idé till bok. Man har avgränsat studien till att handla om ämnena bild, engelska och samhällskunskap i årskurs 5 och 9 (Skolverket rapport 284, 2006:7). I rapporten vill man ge en aktuell bild av läromedlens roll i skolan. Man skriver att läromedel har en stark ställning som riktgivare i undervisningen, de påverkar bland annat innehållet och hur man konkretiserar undervisningens mål (Skolverket rapport 284, 2006:128). Man konstaterar även att tryckta läromedel, alltså läroböcker, är ett dominerande läromedel i skolan (Skolverket rapport 284, 2006:25).

2.1.1 PRESENTATION AV LÄROMEDEL

Här följer en kort presentation av läromedel från de olika förlag som ingått i vår studie. Vi har valt att göra en ganska begränsad presentation där vi har valt läromedel som vi anser är relevanta för att de nämns i denna rapport eller för att de är stora läromedel. Med stora läromedel menar vi en omfattande utgivning med till exempel läseböcker och arbetsböcker. För att välja dessa läromedel har vi gått igenom vilket utbud respektive förlag har inom svenska för tidigare åldrar. Vi vill påpeka att de läromedel vi presenterar inte nödvändigtvis är de bäst säljande eller de populäraste, den informationen har vi förstått är känslig och därför svår att få tag på. Informationen om läromedlen är hämtad från respektive förlags hemsida eller läromedelskatalog.

Ett av förlagen i vår studie ger ut ett läromedel som heter *Kiwi* (www.bonnierutbildning.se). *Kiwiböckerna* är indelade i olika nivåer; Klara, Färdiga och Gå. Svårighetsgraden i böckerna ökar med nivåerna. Böckerna ska både uppmuntra och utmana barnen och ge dem en positiv läsupplevelse. Böckerna på klara-nivån beskrivs såhär på förlagets hemsida: ”- en stark koppling mellan text och bild - tydlig text - en eller två textrader per sida - många högrekventa ord - rytm och rim”. Böckerna på denna nivå kan man börja med innan barnen kan läsa, texten upprepas och det finns bilder som stöder läsningen av orden.

Äppel, Päppel-serien (www.liber.se) är enligt förlagets hemsida är serien välkänd och passar både i undervisning i svenska som förstaspråk och i svenska som andraspråk. Serien består av

sex häften som tränar barnens läsning och läsförståelse. ”I övningarna tränar barnen den form av läsning som de kommer i kontakt med i det dagliga livet, exempelvis annonser, tabeller, etiketter, recept osv.” (www.liber.se).

Nästa läromedel vi presenterar är *Piratresan* (www.liber.se). Det är ett läromedel för undervisning i båda matematik och svenska. Serien består av Skattjakten, en bok för förskoleklassen där barnen möter både matematiska begrepp och rim. Till skattjakten finns en lärarhandledning med tips och kopieringsunderlag. För skolår 1-2 finns bland annat Storboken som innehåller bilder som presenterar bokstäver, siffror och olika matematiska begrepp. Vidare finns även Läseboken, Bokstavs-boken och Tal- och sifferboken. Läseboken finns i två versioner, en avsedd för de barn som kan läsa när de börjar skolan och en för de som ännu inte kan läsa. Till detta finns en lärarpärm med tips, idéer och grundläggande läsinlärningsmetodik.

Det näst sista läromedlet vi har med i denna presentation är *Bokslottet* (www.nok.se) som är ett läromedel i tre nivåer, för förskoleklass till skolår 2. Den första nivån som kallas förberedande läsning kan enligt förlaget användas av barn innan de kan läsa. Nästa nivå kallas nybörjarläsning och den tredje nivån är fortsatt läsning, den är till för barn som ”knäckt koden”. I varje nivå finns 24 småböcker som är tänkta att användas till enskild och handledd läring, 4 av dem finns även som storböcker för gemensam läsning. Till serien hör också arbetsböcker där barnen får läsa och skriva. Det finns även ett kopieringsunderlag som heter Hemliga läxan och Lärarhandledningar.

Det sista läromedlet vi presenterar är *Veckans bokstav* (www.adastra.se), som är ett material för den grundläggande läsinlärningen i skolår 1. Alla elever har varsitt block med 29 blad i, ett för varje bokstav. Av varje blad gör man en bok med 8 sidor där eleverna får arbeta med varje bokstav. Med följer även låtar att sjunga till varje bokstav utom q och w. Till materialet finns även planscher som till exempel kan användas när en ny bokstav introduceras. ”Målet är att eleven ska befästa den grund – kopplingen mellan ljud och form – som han eller hon behöver behärska för att kunna avkoda ett ord som eleven inte känner igen som ordbild.” (Adastra 2006:8). Till *veckans bokstav* finns även en lärarhandledning som består av förslag till arbetsgång och arbetssätt, 2 skivor med bokstavssångerna och kopieringsunderlag.

2.2 PROCESSEN FRÅN IDÉ TILL BOK

Skolverket har inom ramen för sitt Läromedelsprojekt, som resulterade i rapporten *Läromedels roll i undervisningen* (Skolverket rapport 284, 2006), gjort en delstudie om hur läromedel blir till, vilken finns som bilaga i den nämnda studien. Studien är avgränsad till att handla om ämnena bild, engelska och samhällskunskap (Skolverket rapport 284, 2006:139). I studien har man intervjuat tolv läroboksförfattare och nio redaktörer och förläggare från sex läromedelsförlag. Föreningen Svenska Läromedel (FSL) har utarbetat en modell för hur läromedelsproduktion går till och studien från Skolverket visar att processen från idé till bok för många förlag skiljer sig från denna modell. Denna modell är indelad i följande fyra faser: planering, projektstart, produktion och publicering. Själva processen från idé till bok ser enligt Skolverket mycket lika ut hos förlagen. ”Stora läromedelspaket är alltid förlagsinitierade. Förr var det vanligt att författare kom till förlagen med färdiga manus. Nu sker detta sällan, särskilt på de stora förlagen.” (Skolverket rapport 284, 2006:143). Skolverket har kommit fram till att det framförallt är två faktorer som styr uppkomsten av ett

läromedel, det är pedagogers behov och marknadsandelar. På mindre förlag kan det även vara pedagogiska tankar som styr utgivningen. Eftersom ett stort läromedelspaket kostar miljontals kronor att producera, är det en grundförutsättning för förlagen att läromedlet kommer att sälja (Skolverket rapport 284, 2006:143-144).

Att göra ett läromedel är en längre process än de flesta kanske tror. Enligt Nilsson (1991:12) tar det ca 4 år under ideala förhållanden. Oftast är det pedagoger som har en idé som skriver läromedel (Anderberg 1982:3). Skolverkets undersökning visar att enligt förlagen är minst nio av tio läromedelsförfattare pedagoger, och så vill förlagen att det ska vara (2006:144). Att pedagoger väljer att vända sig till ett förlag beror ofta på att de saknar något läromedel på marknaden (Skolverket 2006:151, 153, 156, Anderberg 1982:3). Anderberg menar att det kan vara bra att presentera sin idé för ett förlag i ett tidigt stadium, för att försäkra sig om att intresse finns. Ett annat arbetsförfarande är att förlaget har en idé som de vill arbeta med och kontaktar en eller flera författare som de tror passar till projektet (Anderberg 1982).

Förlaget provar en idé och gör undersökningar på marknaden om det finns ett behov av just detta material. När detta är gjort beslutar man om det blir utgivning eller ej. Om utgivning är aktuell tillsätter man här en förlagsredaktör som blir författarens kontaktperson. Samma person är även ansvarig för arbetet med boken (Anderberg 1982:6). Stora läromedel är ofta mycket förlagsstyrda på de stora förlagen. Författare med lång erfarenhet har större inflytande över produkten än en ny författare (Skolverket rapport 284, 2006:145).

Nilsson (1991) har beskrivit hur ett arbete kan gå till, som exempel har han valt en geografibok för skolår 4. I arbetet med just denna lärobok är tre författare, en förlagschef, en förlagsdirektör, en bildredaktör, en formgivare och en produktionsfaktor engagerade. Förlagschefen ansvarar för ekonomin, bildredaktören och formgivaren ansvarar för bilderna och produktionsfaktor ansvarar för bokkalkylering, köper sättning, tryckning och bindning av boken. Detta är ett beställt projekt från ett förlag, så till en början består mycket av arbetet med att diskutera fram ett innehåll. När innehållet och upplägget börjar klarna är det dags att sortera vad som ska vara med och vad som ska uteslutas. Oavsett om man väljer att ta med eller utesluta något är det viktigt att man har motiv till agerandet anser Nilsson (1991). Förlag och författare utarbetar ofta manuset tillsammans, författarna får råd och stöd av förlaget. På små förlag kan en författare komma med ett färdigt manus som man sedan tillsammans med förlaget eventuellt arbetar om (Skolverket rapport 284, 2006:146).

Då läromedel ska användas i skolan är det också viktigt att det fungerar väl där, det är därför viktigt att materialet granskas av pedagoger, metodiklärare och ämneskunniga. Anderberg (1982:21) menar att redaktören har ansvaret för denna granskning. Även i Skolverkets studie står det att läromedlen måste granskas innan de kommer ut på marknaden, och nästan alla förlag förlitar sig till referenslärare som får testa det nya materialet. Men ett av förlagen, som ingått i Skolverkets undersökning, menar att de själva har kompetens och erfarenhet nog att se vad som är bra (Skolverket rapport 284, 2006:147-148). När materialet är granskat tar man hänsyn till åsikterna och anpassar efter dessa (Nilsson 1991:16). Nästa steg är nu att skriva texter och sätta bilder till dessa. Att skriva texter är en svår process då texterna ska anpassas efter den målgrupp man skriver till och vara lätta för eleverna att ta till sig. Arbetet fortgår och man ska ta beslut kring frågor som bokformat och huruvida man ska ha färgtryck och så vidare. När textförfattandet har kommit igång gör man ofta ett testkapitel, för att se hur

konceptet fungerar. När förlaget har fått in provkapitlet granskar man svårighetsgrad, text, stil och innehåll. Efter att synpunkter kommit in diskuteras läroboken så att det är något som författare och förläggare kan stå för. Dessa omarbetningar kommer troligen att ske flera gånger för att materialet ska bli så bra som möjligt och för att verkligen nå den målgrupp man har. När författarna har klara kapitel skickas dessa in så de kan granskas allt eftersom. När manus är helt klart återgår man till de delar av materialet som är granskade för att göra de slutgiltiga justeringarna som redaktören anser vara nödvändiga (Nilsson 1991:11-28).

Bildvalet är väldigt viktigt i en lärobok. Redaktören hjälper till att leta fram bilder, teckningar och illustrationer (Anderberg 1982:21-22). Formgivaren och redaktören diskuterar tillsammans fram formgivningen (Skolverket rapport 284, 2006:148). Bilderna ska ha ett pedagogiskt mål och hjälpa eleverna att förstå texten, de ska tillsammans helt enkelt bilda en helhet. För att sidorna med text och bild ska bli så lättillgängliga som möjligt är layouten en viktig del (Nilsson, 1991:24). Anderberg menar att formgivaren inte bara kan göra layouten på ett sådant sätt att den är pedagogiskt riktig utan även ge läroboken en säljande utformning (1982:22). I Skolverkets rapport framgår det att alla förlag är överens om att "formgivningen är oerhört betydelsefull för utgivningen av läromedel." (2006:148). När layouten är klar genom hela läroboken gör man sidoriginal, som är det slutgiltiga utseendet på varje sida, så man har det slutgiltiga materialet som går till tryckning (Nilsson 1991:24-26). När tryckningen är klar är det dags att binda samman arken till en bok som förses med ett omslag och boken är sedan klar för försäljning. Processen från idé till färdig lärobok är således lång och inbegriper många olika personer och yrkesgrupper.

2.3 TRENDER OCH KUNSKAPSSYN

Åsikterna om huruvida läromedel är trendkänsliga eller inte går isär. I en artikel i tidningen Skolvärlden (Wremling 2004:14-16) berättar dåvarande chefen Ekelund på Ekelunds förlag (som numera är en del av Gleerups) att han tycker att förlagsbranschen delvis stagnerat. Man borde som förlag bli bättre på att ligga steget före. Han säger även att det från förlagets sida är mer lönsamt att sälja många övningsböcker med samma uppgifter till alla elever än att sälja en kopieringspärm där pedagogen själv kan välja uppgifter. "Vi vill sälja, men ser behovet av flexibilitet", säger Ekelund (Wremling 2004:14). Han tycker även att pedagoger borde ställa krav på mer öppna och flexibla läromedel (Wremling 2004:14). Av en något annan åsikt var dåvarande förlagschefen Källqvist på Natur och Kultur. Han menar att läromedelsproduktionen inte är vidare trendkänslig. Läromedelsförfattare är väl förtrodda med det pedagoger vill ha och läromedlen som finns avspeglar just detta (Wremling 2004:14-16). Skolverket (2006:24) refererar till en enkätundersökning gjord av FSL där det framgår att de flesta av lärarna i Sverige anser sig ha möjlighet att påverka val och inköp av läromedel till sin undervisning.

I en rapport från läromedelsöversynen 1988, som då var en del av Utbildningsdepartementet, har Thorsson (1988) skrivit ett kapitel om tendenser i läroböcker i svenska under efterkrigstiden. Hans rapport bygger på en undersökning av drygt 50 läroböcker, läseböcker och studieböcker från efterkrigstiden. 1946 års skolkommision tog upp tanken på individualisering, något som man tog fasta på i läroplanen från 1962, Lgr 62. Varje individ skulle få utvecklas och växa utifrån sina förutsättningar (Thorsson 1988:137). Denna tanke lever i allra högsta grad kvar i dagens läroplaner, Lpo 94 och Lpfö 98. "Förskolan skall vara ett stöd för familjerna i deras ansvar att för barnens fostran, utveckling och växande.

Förskolans uppgift innebär att i samarbete med föräldrarna verka för att varje barn får möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar” (Lpfö 98:4-5). ”Utbildningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den skall med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling” (Lpo 94:4).

Krav på effektivitet och individualisering ledde på 60-talet till svårighetsgraderade uppgifter i läroböckerna och förproducerade prov. Det fanns även så kallade självinstruerande läromedel där pedagogens uppgift förminskades till att organisera lektionernas yttre villkor. Materialet hade olika symboler för att eleverna skulle tro att det egentligen inte var någon skillnad i svårighet mellan nivåerna, men eleverna genomskådade symbolernas betydelse. Ett exempel på sådant material är SIM-materialet från 1966 (Thorsson 1988:138-139). När skolorna behövde spara pengar på slutet av 80-talet drabbade det läromedelsinköpen, man gjorde bland annat i svenskämnet försök med lärobokslös undervisning. Vid denna tid utgjorde skönlitteraturen ett stort inslag i läroböckerna från dåvarande lågstadiet och uppåt. Från förlagens sida engagerade man etablerade skönlitterära författare som textskrivare (Thorsson 1988:163).

Sammanfattningsvis har Thorsson kommit fram till att kunskapssynen inom ämnet svenska har förändrats under efterkrigstiden. Det har gått från en atomistisk syn där delarna sattes före helheten till en holistisk syn där helhet, sammanhang och samhörighet betonas (Thorsson1988:113). Läroboken har också gått igenom en förändring, den har omvandlats till heltäckande läromedel för att täcka in allt i svenskämnet (Thorsson 1988:170). Thorsson menar även att läroboksförfattare och förlag måste tänka om när det gäller läromedel i svenska. ”I läroplanens [Lgr 80, egen anmärkning] anda är det inte främst heltäckande läroböcker som behövs, utan i stället handböcker som hjälper lärare och elever att starta kunskapsprocesser i olika former istället för att i detalj styra arbetet från lektion till lektion” (Thorsson 1988:172).

Lpo 94 och kursplaner i de olika ämnena visar vad eleven ska sträva mot och uppnå under grundskolan. I samband med att man på förlaget bestämmer innehållet i ett läromedel analyserar man läroplaner och kursplaner (Skolverket 2006:146). Hur viktig läroboken är i undervisningen är omdiskuterat: ”Läroboken är, jämte läraren, det viktigaste redskapet för att överföra kunskap” (Berglund 1991:42). Thorsson skriver i nämnda rapport för Utbildningsdepartementet följande angående forskning om läromedel: ”Än så länge befinner sig läroboksforskningen i sin linda och tills vidare borde den sporadiska diskussion, som förts om läroböcker, och den tillfälliga recensionsverksamheten systematiseras och föras mer kontinuerligt i t. ex. ämnesföreningarnas och fackförbundens tidskrifter” (1988:172).

De läroboksförlag som finns i Sverige idag har ett stort ansvar, då det numera inte finns någon speciell enhet för att granska läromedlen (Berg 1991:138). Det är nu istället ett av alla de ansvar som ligger under Skolverket. För att läromedlen ska bli så bra som möjligt, utifrån hur samhället ser ut i dag, är det viktigt att förankra läromedlen i den forskning som bedrivs inom området.

2.4 TIDIGARE FORSKNING

Liknande undersökningar som vår har bland andra Långström gjort, han är läromedelsförfattare och universitetslektor vid Umeå Universitet. Långström har intervjuat företrädare för fem av de sex största läromedelsförlagen i Sverige 1998 i syfte att ta reda på hur dessa tänker och handlar när det gäller forskning som en viktig del i utvecklingsarbetet på förlagen (Långström1998:4). I en artikel i läromedelsförfattarnas branschtidning *manus* redovisar Långström resultatet av den undersökning han gjort bland de då, det vill säga 1998, fem största läromedelsförlagen i Sverige. Han har försökt ta reda på vilken betydelse svensk och utländsk forskning om läromedel har hos förlagen. Enligt förlagsrepresentanterna hänger de med i den svenska och internationella forskningen om läromedel. Det gör de främst genom att läsa tidskrifter på området samt dagspress. Ett av förlagen menar att det är upp till varje redaktör att följa med på det sätt som passar bäst. Men utifrån de intervjuer Långström gjort med representanter för förlagen menar han att de följer den utländska forskningen om läromedel väldigt lite eller inte alls (Långström 1998:4). Långström menar att kunskaperna om vilken forskning som bedrivs eller bedrivits är mycket begränsad hos dem han intervjuat: ”De flesta kan inte ge några konkreta exempel på forskare, forskningsprojekt eller vetenskapliga rapporter som behandlat forskning om läromedel” (Långström 1998:4). Förlagsrepresentanterna verkar tycka att det är viktigare att se vad som görs ute i skolorna än att ta del av den senaste forskningen om läromedel menar Långström. En av representanterna säger att klyftan mellan forskning och genomförandet i skolan är stor och då väljer han att rätta sig efter hur det ser ut i skolan (Långström 1998:4). Vidare menar Långström att det verkar vara erfarenheter och traditioner som styr förlagen: ”Ofta refererar förlagsrepresentanterna till det praktiska arbetet i skolorna som de direkt tror sig kunna ha nytta av, men inte spontant forskning som en möjlig väg till utveckling.” (Långström 1998:4).

Långström hävdar att det är ett misstag att lägga ut bevakningen av forskningen på redaktörer som dels har många andra arbetsuppgifter, dels kanske inte har den utbildning som krävs (1998:5). Vidare anser han att ett eget forskningsämne med en professor och ett antal doktorander skulle kunna bidra med en: ”nödvändig förnyelse och kvalitetshöjning av våra läromedel” (Långström 1998:5). Han frågar sig även om bristen på vetenskaplig satsning på läromedelsområdet kan vara förklaringen till att svenska läromedel säljs i väldigt liten utsträckning på den internationella marknaden, jämfört med andra delar av svenskt näringsliv vars produkter har stor framgång internationellt: ”Vill läromedelsproducenterna verkligen klara konkurrensen här hemma eller på en större marknad i en nära framtid bör de också på olika sätt ägna forskningen ett mycket större intresse.” (Långström 1998:5).

I en C-uppsats skriven vid Lärarhögskolan i Stockholm av Korsell (2004) har författaren gjort en kvalitativ intervjuundersökning med förlag och pedagoger om läromedel i svenska förskolor 4-6. Uppsatsens syfte var att undersöka pedagogers och läromedelsförläggares uppfattning om användning av läromedel i svenska förskolor 5. Det gör hon genom litteraturstudier och intervjuer med två pedagoger och två läromedelsförläggare (Korsell 2004:1). Förläggarna arbetar på Beta Pedagog och Bonnier Utbildning. Metoden hon använt är en kvalitativ undersökningsmetod där hon analyserar meningsinnehållet i litteratur och de intervjuer hon gjort (Korsell 2004:9). Korsell skriver att de pedagoger hon intervjuat inte använder så mycket läromedel, utan arbetar lärobokslöst, det vill säga att de plockar material från olika böcker som passar det arbete som för tillfället planeras (Korsell 2004:41-42).

Korsell kommer i sin rapport fram till att det goda läromedlet ska vara flexibelt och kunna individualiseras. Lärarna i Korsells studie menar även att det goda läromedlet inte ska styra lärarna för hårt, det ska kunna användas på flera olika sätt (Korsell 2004:41-42). Lärarna i Korsells studie efterfrågar den typ av läromedel de använder idag, fast de vill ha ett stötte utbud. Korsell menar även att lärarnas svar när det gäller den ekonomiska påverkan på läromedlens utformning och användande är motsägelsefulla (Korsell 2004:42-43). ”Det förefaller som om den ekonomiska aspekten har en större påverkans effekt på utformning och användning av läromedel än vad lärarna verkar medvetna om” (Korsell 2004:43). Det som påverkar läromedelsutformningen för förläggarna mest menar Korsell (2004:43-44) är de ekonomiska aspekterna. Hon menar att det märks i deras svar, där de ofta använder ekonomiska resonemang för hur de tänker. Dessa ekonomiska aspekter gör att de är bekymrade över att inte sälja tillräckligt och försöker därför anpassa sina läromedel i svenska för skolår 4-6 genom att bland annat ge ut kopieringsunderlag och samarbeta med utländska förlag för att få ner kostnaderna. Alla dessa anpassningar har enligt Korsell ekonomiska motiv.

Korsell har kommit fram till att det har skett en förändring där mer ansvar idag hamnar på lärarna. Förut styrde läroboken mer och det var förlagen som tolkade läroplanen och förmedlade den tolkningen genom läroboken. Hon menar att lärarna handlar mer självständigt idag och granskar läromedlen kritiskt (Korsell 2004:43). Sammanfattningsvis menar Korsell att de ekonomiska aspekterna har större påverkan på läromedelsutformningen av läromedel i svenska än de pedagogiska aspekterna. Lärarnas motreaktion på detta är ett kritiskt förhållningssätt och självständigt handlande, där de efterfrågar läromedel som utvecklar elevernas kommunikativa handlingar (Korsell 2004:1).

3. METOD

3.1 METODDISKUSSION

Vi kommer här att presentera olika metoder och tillvägagångssätt för att under 3.1.1 beskriva vilka av dessa metoder vi valt att använda oss av.

Stukát (2005:30) menar att ett vanligt sätt att kategorisera pedagogiska undersökningar är i kvalitativ och kvantitativ forskning. Kvalitativa undersökningsmetoder har sitt ursprung i humanvetenskapen. Målet är att finna åsikter som skiljer sig åt för att täcka in en så stor del av variationen i uppfattningar på området som möjligt. Denna undersökningsmetod kan kritiseras för att vara alltför subjektiv och resultatet beroende av vem som gör tolkningen. Eftersom metoden är tidskrävande är oftast antalet informanter litet (Stukát 2005:33). Kvalitativa intervjuer och observationer är de grundläggande metoderna för att få fram information man vanligen behöver när man skriver examensarbeten inom lärutbildningen (Johansson 2006:42). Motsatsen till kvalitativa undersökningar är kvantitativa undersökningar. Det kvantitativa synsättet har sin bakgrund i naturvetenskapen. Målet med en kvantitativ undersökning är att kunna generalisera och dra säkra slutsatser. Här är det viktigt att göra stora och representativa urval, man använder alltså i motsats till den kvalitativa undersökningen många informanter (Stukát 2005:34).

Det är forskningsproblemet som ska styra valet av metod. Det är viktigt att man bedömer vilken metod som kan vara lämplig, och metoden styr vilken typ av information man får (Stukát 2005:36-37). Inom utbildningsvetenskapen är intervjun ett av de vanligaste redskapen. Det finns många sätt att utföra forskningsintervjuer, hur man väljer att göra beror på vilket utrymme man vill ge den intervjuade personen. Ju större utrymme, desto bättre är möjligheten att få fram nytt och spännande material (Stukát 2005:37). I de allra mest strukturerade intervjuerna använder intervjuaren ett intervjuschema där både frågorna och ordningsföljden på dem är bestämd, oftast får informanten välja mellan olika svarsalternativ. Denna typ av intervju kan man kalla enkätintervju eftersom den ger samma svar som en enkät. Denna metod ställer stora krav på frågorna och svarsalternativens utformning, man måste undvika ledande frågor och värdeladdade ord och uttryck. Metoden är inte flexibel, man kan inte fånga upp det oförutsedda (Stukát 2005:38-39). En annan typ av intervju är de ostrukturerade. Här använder man ofta en checklista med ämnesområden eller teman man vill täcka in och ställer utifrån det frågor i den följd som situationen inbjuder till. Man har ett antal huvudfrågor och dem följer man upp med följdfrågor som passar. Man kan välja att formulera frågorna på det sätt som man anser vara lättast för informanten att förstå. Denna metod ger möjlighet att komma närmre och djupare. Metoden är mycket beroende av intervjuarens förmåga, det krävs goda förkunskaper. Jämförbarheten i informanternas svar är inte helt entydig (Stukát 2005:39). Oftast spelar man in de ostrukturerade intervjuerna och transkriberingen av dem är mycket tidskrävande. Den strukturerade och den ostrukturerade intervjun kan ses som två extremfall och däremellan kan finns kombinationer och mellanvarianter av de två sätten (Stukát 2005:40).

Stukát menar att enkäter är bra att använda när man vill nå många människor. Om man vill ha möjligheten att generalisera är detta en bättre metod än till exempel intervjuer eller observationer. När man formulerar frågorna man ställer i enkäten utgår man från sin studies

syfte och frågeställningar. Även här kan man använda strukturerade eller ostrukturerade frågor. Den ostrukturerade enkäten har likheter med intervjun och här svarar informanten skriftligt på öppna frågor. I den strukturerade enkäten får informanten välja på olika fastställda svarsalternativ (Stukát 2005:42-44).

Har man en population samlad, eller kan samla den på någon form av lista menar Stukát att det går enkelt och snabbt att göra ett systematiskt urval. Om man slumpmässigt vill välja personer från denna lista kan man till exempel kasta en tärning, visar tärningen en femma, kan man ta var femte person på listan. En annan form av slumpmässigt urval är det som kallas obundet slumpmässigt urval. Här behöver man också en förteckning över populationen och man ger var och en ett nummer eller en lott, sedan väljer man ut de som ska vara med genom en slumpstabelle (Stukát 2005:59).

Nationalencyklopedins benämning på reliabilitet är: ”Inom beteendevetenskaperna mått på ett tests precision. Reliabiliteten beskriver alltså hur väl testet mäter det som det mäter” (1996:487). En undersöknings reliabilitet berättar alltså hur väl undersökningen mäter det man avser att mäta. Om validitet säger Nationalencyklopedin: ”Den utsträckning i vilken ett mätinstrument mäter det som man avser att mäta. Validitet kan betecknas som frånvaro av systematiska mätfel, medan reliabilitet innebär frånvaro av slumpmässiga sådana.” (1996:204). Undersökningens validitet är alltså ett mått på om det mätinstrument man använder verkligen mäter det man avser.

3.1.1 VÅRT VAL AV UNDERSÖKNINGSMETOD

Vår undersökning består av tre huvuddelar:

- Telefonintervju med representanter från läromedelsförlag.
- Telefonintervju med läromedelsförfattare.
- Enkätundersökning av pedagogers roll i val av läromedel. Dessa enkäter följer vi upp med korta strukturerade intervjuer.

Intervjudelarna i vår undersökning ger oss kunskap om hur förlag, författare och verksamma pedagoger resonerar om läromedel. Intervjuerna med förlagsrepresentanter och författare är kvalitativa. Där har vi fått tillfällen att följa upp med frågor, och informanterna har haft spelrum att berätta fritt. De kvantitativa enkäterna och intervjuerna med pedagogerna blir ett bra komplement till intervjuerna då de leder till en större förståelse för hur det ser ut i skolorna mera generellt. Genom de olika delarna i undersökningen hoppas vi kunna skapa en helhetsförståelse för vad som ligger bakom läromedel.

Vi ville ur våra förlags- och författarintervjuer få så detaljerade svar som möjligt och Johansson & Svedner (2006:43) menar att kvalitativa intervjuer ger detta resultat. Genom att utarbeta en intervjumall, liknande den checklista Stukát beskriver (2005:38-39), och utgå från den, har vi även kunnat anpassa frågegången och frågornas karaktär efter hur intervjun utvecklar sig. Det blev alltså en så kallad semistrukturerad intervju (Stukát 2005:40). Vår mall med frågor har vi utarbetat utifrån arbetets syfte och frågeställningar. För att få en genomarbetad intervjumall har vi vid flera tillfällen gått igenom den allt eftersom nya tankar eller frågor väckts. När vi gjorde mallen diskuterade vi även om vi skulle tillhandahålla den till informanterna innan intervjuerna. Vi bestämde då att vi inte skulle erbjuda informanterna frågorna, men om de frågade efter dem skulle vi ge intervjumallen till dem i förväg.

Anledningen till detta är dels att vi vid bokning av intervjuerna försökte få intervjun direkt eller så fort som möjligt och dels för att ge alla informanter samma förutsättningar. Ytterligare en anledning är att vi ville hålla intervjuerna så öppna och ostrukturerade som möjligt, vilket vi inte anser hade blivit fallet om samtliga informanterna fått frågorna i förväg.

Stukat (2005:40) rekommenderar användning av strukturerade intervjufrågor när man använder sig av telefonintervjuer. Vi valde ändå att göra intervjuerna via telefon eftersom de förlag som ingår i vår studie har sina kontor i Stockholm och vi inte har någon möjlighet inom ramen för detta arbete att resa dit. Som vi ovan beskrivit valde vi även att göra en intervjumall, det vill säga att inte göra strukturerade frågor, då vi ville kunna följa upp informanternas svar med följdfrågor och få reda på information vi kanske inte fått med strukturerade frågor.

För att ta reda på hur pedagogernas roll i val av läromedel ser ut och hur de upplever att deras möjligheter att påverka utgivningen av läromedel är, ville vi få med ett större antal informanter än i de andra undersökningsdelarna och göra en mer kvantitativ undersökning. Detta gjorde vi i form av en enkätundersökning och en uppföljande intervjuundersökning till denna. Vi valde att göra strukturerade intervjuer för att vi ansåg att vi kunde få den information vi behövde med denna metod och vi väntade oss ett mindre bortfall med intervjuer än om vi sänt ut fler enkäter.

3.2 URVAL AV INFORMANTER

GR Utbildning är en västsvensk organisation som arbetar för samarbete mellan 13 olika kommuner i regionen och är ett organ för erfarenhetsutbyte och en idébank inom regionen (www.grutbildning.to). Genom GR Utbildning har vi fått kontaktuppgifter till läromedelsförlag som vi använt för att boka telefonintervjuer med representanter på olika förlag. Vi valde att intervjua fyra representanter för förlag, dessa fyra förlag var de vi först fick kontakt med, där någon valde att vara med i undersökningen och som arbetade med läromedel i svenska för tidigare åldrar. När vi sökte förlagsrepresentanter sökte vi även kontakter hos andra förlag, men då dessa valde att vara med använde vi oss av dessa.

För att få en större bild och en rättvisare jämförelse mellan författares och förlags synpunkter valde vi att intervjua författare som skrivit läromedel för samma förlag som vi intervjuat representanter ifrån. Genom att vi vid intervjuerna med förlagsrepresentanter bad om att få kontakt med författare knutna till förlagen och som skrivit läromedel i svenska för tidigare åldrar, fick vi kontakt med författare från tre av de fyra förlagen. Författarna på ett av förlagen ansåg sig inte ha tid att vara med i en undersökning som de inte tyckte gav dem själva något i utbyte (personlig kommunikation 22/11 2006). Eftersom vi valt författare knutna till de förlag vi undersökt har vi uteslutit risken att få med skillnader som kan finnas mellan olika förlag och deras författare.

För att få ett representativt urval av skolor i Göteborgs stad gjorde vi ett systematiskt och slumpmässigt urval. Vi begränsade oss till kommunala grundskolor inom en kommun. Via denna kommuns hemsida på Internet hittade vi en lista över alla kommunala skolor i kommunen indelade i olika stadsdelar. Skolorna stod i bokstavsordning under varje stadsdel. Vi valde den skolan som stod överst på listan under varje stadsdel (www.goteborg.se). Dessa

skolors namn skrev vi ner på lappar och drog slumpmässigt tio stycken lappar. Till de skolor vars namn kom upp sände vi i varje brev med fem enkäter riktade till pedagoger som arbetar med svenska för tidigare åldrar, och en enkät riktad till rektorn på skolan.

I den uppföljande delen till enkätundersökningen valde vi att intervjua pedagoger på våra vfu-skolor. Totalt intervjuade vi 13 pedagoger. Vi är medvetna om att det inte är ett slumpmässigt urval, men eftersom vi i denna undersökningsdel enbart är intresserade av de olika pedagogernas egna förhållanden och åsikter gentemot förlagen tycker vi att detta urval är tillfredsställande. Vi menar alltså att eftersom det är samma förlag som alla pedagoger i hela Sverige har att förhålla sig till spelar det ingen roll var vi hittar våra informanter. Men med pedagoger vi stött på tidigare under vår utbildning tror vi oss kunna få ett mindre bortfall och en större vilja att ställa upp i vår undersökning.

3.3 GENOMFÖRANDE OCH BEARBETNING

Genom telefonintervjuer har vi tagit reda på vad som styr att läromedel ser ut som de gör och hur processen ser ut för utgivning av ett läromedel. Vi har gjort besök på GR Utbildning, intervjuat representanter från förlag och läromedelsförfattare. Genom enkäterna har vi undersökt vilken valmöjlighet pedagoger har i valet av läromedel och de korta strukturerade intervjuernas syfte är att undersöka om lärarna är nöjda med läromedlen som finns på marknaden och om det anser att de kan påverka förlagen.

När vi skrev intervjufrågorna till förlagen och författarna bestämde vi, som tidigare nämnt, att inte fråga informanterna om de ville ha frågorna i förväg, dock inte säga nej om de skulle fråga efter dem. En av informanterna i förlagsintervjuerna ville ha frågorna mailade till sig före intervjun, vilket hon också fick. Eftersom denna informant hade frågorna framför sig vid intervjutillfället följde hon mallen med våra frågor och därför blev denna intervju något strukturerad till skillnad från de övriga förlagsintervjuerna. Vid varje intervju frågade vi informanten om det gick bra att vi spelade in deras svar. Samtliga gav sitt godkännande till det.

Vid intervjuerna med både förlagsrepresentanter och författare deltog vi båda som intervjuare. Vi använde en högtalartelefon och spelade in intervjuerna samtidigt som vi förde stödanteckningar. Vid intervjuerna med pedagoger var vi bara en intervjuare, detta var en strukturerad intervju där vi gav informanterna olika svarsalternativ. Några pedagoger kommenterade frågorna och sina svar, dessa kommentarer antecknade vi på frågeformuläret för att kunna använda dem i resultatsammanställningen. Enkäterna sände vi via post till de utvalda skolorna. Denna del i undersökningen gjordes i syfte att ta reda på hur skolornas och de enskilda pedagogernas roll ser ut i beställningen av läromedel. Det är delvis på beställningssedeln förlagen ser vad lärarna vill ha. Om lärarna då inte har helt fria händer att beställa läromedel utefter det egna arbetssättet speglar inte försäljningen vilket läromedel som pedagoger vill ha och kan därför bli missvisande.

När alla intervjuerna med förlag och författare var avslutade och transkriberade sammanfattade och sammanställde vi svaren genom att gå igenom fråga för fråga. Vi utgick från dessa sammanställningar när vi redovisade resultatet men gick även tillbaka till de transkriberade intervjuerna för att verifiera våra dragna slutsatser och förtydliga dem med citat från informanterna. De strukturerade intervjuerna med pedagogerna och enkäterna

sammanställde vi genom att föra protokoll över antalet svar på de olika svarsalternativen. De kommentarer vi antecknat vid intervjuerna med pedagoger användes tillsammans med övrig insamlad data i resultatredovisningen.

3.4 STUDIENS TILLFÖRLITLIGHET OCH GENERALISERBARHET

De resultat vi fått fram i intervjuerna med förlagsrepresentanter anser vi vara tillförlitliga då det ligger i förlagens intresse att visa upp arbetet de lägger ner i varje läromedel, samt hur arbetet går till. Dock är vi medvetna om att de bara gäller för de förlag vi valt att ha med i vår undersökning. Men de personer vi har intervjuat representerar hela förlagets åsikter. Och de flesta av de vi intervjuat representerar några av de största läromedelsförlagen i Sverige idag. På så sätt har vi täckt in en stor del av läromedelsproducenterna. Förutom att vi fick svar på alla de frågor vi hade i vår intervjumall berättade flera av informanterna annat som var värdefullt för denna rapport. Vi fick mycket djupgående svar och det ledde till att vi fick en bra förståelse för förlagens perspektiv på det problem vi i denna rapport vill få klarhet i.

Intervjuerna vi gjort med läromedelsförfattare gäller inte för en stor grupp på samma sätt som intervjuerna med förlagsrepresentanter. Författarna representerar bara sig själva och sina åsikter. Detta gör att det inte går att generalisera eller dra slutsatser i samma utsträckning som med den data vi samlat från förlagsintervjuerna. Däremot liknade alla författarnas svar varandra, därför anser vi att det inte finns anledning att tro att intervjuer med fler författare skulle gett kvalitativt annat resultat, eller att bortfallet av en författarintervju ändrade resultatet nämnvärt.

I enkätundersökningen samt de uppföljande intervjuundersökningarna med pedagoger använde vi oss av ett större antal informanter. I enkätundersökningen valde vi slumpmässigt ut skolor för att få ett representativt urval. Där var tyvärr bortfallet stort, vi fick bara in 26 % av de enkäter vi sänt ut. En anledning till det stora bortfallet kan vara det faktum att vi sände ut samma antal enkäter till alla skolorna. Det gjorde att alla våra enkäter kanske inte har mottagare eftersom det bland de skolorna vi skickade enkäter till kanske inte finns så många som fem pedagoger som arbetar med svenska/läs- och skrivundervisning i de tidigare åren. Alla som svarat på enkäterna svarade att de var mycket delaktiga i beställandet av läromedel. Det kan betyda att de som inte är mycket insatta i att beställa läromedel valt att inte svara på enkäten. De resultat vi fick fram i uppföljningen till enkätundersökningen anser vi däremot går att generalisera. Eftersom alla vi intervjuat svarat på ungefär samma sätt finns det ingen anledning för oss att tro att vi om vi intervjuat fler skulle ha fått ett annat resultat.

Utfallet av enkätundersökningen blev på grund av det stora bortfallet inte riktigt det vi förväntat oss. Den information vi fick var visserligen viktig, men under arbetets gång märkte vi att den inte var tillräcklig. Som vi tidigare beskrivit ledde det till att vi följde upp denna undersökningsdel med en intervjuundersökning med pedagoger som arbetar med svenska/läs- och skrivundervisning i de tidigare åren på våra vfu-platser. Fördelarna med att pedagogerna kände till oss var att bortfallet minimerades och att vi kände till rutinerna på deras arbetsplatser och därför kunde passa in intervjuerna så att dessa kunde genomföras utan att boka tid med varje pedagog.

3.4.1 RELIABILITET OCH VALIDITET

I förhållande till omfattningen av denna uppsats och de ramar vi har att följa anser vi att kvalitén på våra mätinstrument och undersökningar är bra och att reliabiliteten är god. Naturligtvis hade det gått att göra en mycket större studie om ramarna varit annorlunda, framförallt kan våra kvantitativa delar av undersökningen göras mer omfattande och därmed ännu pålitligare. Hade vi gjort detta hade vår studie kunnat vara mera generaliserbar.

Den kvalitativa delen av undersökningen, alltså intervjuerna med förlagsrepresentanter och författare svarade mot vår avsikt med undersökningen, det vill säga vårt syfte. Eftersom vi haft personlig kontakt med alla informanterna i dessa delar hade vi möjlighet att åter ta kontakt med informanterna för att följa upp deras svar. På grund av det stora bortfallet av enkätsvar blev reliabilitet enkätundersökning inte så hög. Av det skälet följde vi upp denna undersökningsdel med en intervjuundersökning. Här blev validiteten högre, dels för att vi vid tiden för denna undersökning var mer insatta i ämnet och dels för att vi ägnat mer tid åt förarbetet med denna del.

3.5 ETISKA ASPEKTER

Självklart spelar vi som författare till den här uppsatsen stor roll för de resultat vi kommer fram till. Vi är formade av det samhälle vi lever i, och inte minst är vi formade och påverkade av den utbildning vi nu håller på att slutföra. Under vår utbildning vid universitetet har vi stött på lärarutbildare och föreläsare som gett sitt perspektiv på läromedel och hur man bäst använder dem. Även de är såklart färgade av den kontext de befinner sig i. Även om vi eftersträvat att vara så objektiva som möjligt genom hela genomförandet av undersökningen och i tolkningarna av de svar vi fått måste vi, och de som tar del av dessa resultat, vara medvetna om att även vi har en bakgrund, och att vi har blivit färgade av den inställning vår utbildning står för.

Alla informanter i vår undersökning har blivit informerade om studiens syfte och alla har ställt upp frivilligt. Informationen till förlag och författare gavs när vi bokade tid för intervju och vid tillfällena för telefonintervjuerna. Informationen till de deltagande i enkätundersökningen gavs i det medföljande brevet (Se appendix A och B). De pedagoger vi intervjuade personligen fick informationen muntligt vid tillfället för intervjun. Informationskravet och samtyckeskravet är därmed uppfyllt. Vi har, genom att inte använda namn eller andra upplysningar om personer i uppsatsen, tagit hänsyn till de medverkandes anonymitet. Vi har valt att benämna förlagens namn istället för att namnge dess representanter som vi intervjuat, så att ingen enskild person ska bli utpekad. Den information vi samlat in har använts uteslutande för slutförande av denna uppsats.

4. RESULTAT

Vi har intervjuat representanter från fyra läromedelsförlag, Adastras, Bonnier Utbildning, Liber och Natur & Kultur, av dessa är en representant redaktionschef, de övriga tre representanterna är samtliga förläggare. Alla arbetar med svenska för tidigare åldrar, som vi valt att begränsa vår undersökning till. En av informanterna arbetar med läromedel för förskoleklass till skolår tre. Övriga tre informanter arbetar med läromedel för åldrarna förskoleklass till skolår sex. Samtliga har någon erfarenhet av arbete i skolan. De har arbetat inom förlagsbranschen olika länge, från 13 till 28 år.

Vi har intervjuat tre läromedelsförfattare som skrivit någon form av läromedel inom svenska för tidigare åldrar. Författarna arbetar med Bonnier Utbildning, Liber och Natur & Kultur. De har samtliga varit eller är verksamma pedagoger. I följande text kommer vi benämna de läromedelsförfattare vi intervjuat som författare 1, 2 och 3.

I kapitel 4 redovisar vi de resultat vi fått fram i de olika undersökningsdelarna. Vi har kategoriserat resultaten under följande sex rubriker: Lång process till ett färdigt läromedel, Trender, Förlagens ansvar, Ekonomisk drivkraft, Pedagogernas påverkan och Förlagens forskningsanknytning.

4.1 LÅNG PROCESS TILL ETT FÄRDIGT LÄROMEDEL

Här följer en redovisning av de resultat vi fått fram från intervjuerna med förlagsrepresentanter och författare.

Enligt alla förlag är det en lång process att ge ut ett läromedel. Till en början behöver man en idé, och det varierar varifrån idén kommer. Enligt Bonnier Utbildning och Natur & Kultur är det vanligaste förfarandet att förlaget initierar arbetet med egna idéer, Natur & Kultur säger: ”det är oftast förlaget som kontaktar potentiella författare”. Bonnier Utbildning säger att ca 95% kommer från dem: ”Det vanligaste, ... 95 [%] och kanske ändå mer ... av allting vi ger ut kommer på initiativ från förlaget, resten är det ... lärare som skickar in”. Författare 1 säger att idéerna ibland kommer från författarna och ibland från förlaget. Adastras uppger att det är ungefär hälften av idéerna som kommer från förlaget själva och lika stor del utifrån. Hur kontakten tas mellan läromedelsförfattare och läromedelsförlaget beror på vem som har initierat projektet. Om en pedagog kommer med ett manus, kommer sannolikt även denna pedagog att vara med i projektet på något sätt. När läromedelsförlagen initierar arbetet kontaktar de författare som anses passa till projektet, då är det inte ovanligt att författaren redan arbetat för förlaget tidigare.

Som ovan nämnts är det olika om idén kommer från förlagen eller författarna. Författare 2 talar om att idéerna ofta mynnar ur arbetet i skolan och då ofta för att hon saknar något. Författare 3 anser att idéerna till läromedel kommer från erfarenhet, ”När man arbetar på golvet, man känner att folk har behov, eller att ungarna behöver veta mer”.

Ett annat sätt att arbeta som Liber beskrivit är när förlaget sätter upp kriterier för vad materialet ska innehålla. När detta är gjort låter man pedagogen komma med idéer, ur dessa väljer man sedan en som går till produktion. Natur & Kultur uppger att man efter beslut om

produktion kopplar in någon som gör layoutskisser tillsammans med författaren så att ”författarens intentioner ska bli tydliga”.

Natur & Kultur beskriver hur processen kan se ut när det är flera författare som tillsammans skriver ett läromedel. Till en början arbetar man fram hur läromedlet är tänkt att fungera och se ut, sedan ska manus sättas samman av författarna. Tillsammans med författarna arbetar språkredaktören med manus, som går fram och tillbaka mellan dessa. Med i arbetsgruppen finns även formgivare, bildredaktör och en projektledare.

Bonnier Utbildning beskriver ytterligare ett sätt som en lärobok kan bli till på. På detta förlag beskriver man en projektering som man inleder arbetet med. ”Vi projekterar kanske på ett, ett och ett halvt år, vi åker omkring och tittar på skolor hur lärare jobbar. Saknas det någonting och vad de vill ha i framtiden? När vi har gjort det då har vi liksom klart för oss vad vi vill göra. Då börjar vi söka författare.” Detta förfaringssätt säger Bonnier Utbildning är för stora basläromedel, när det gäller mindre läromedel får de ofta in spontanmanus från pedagoger. Bonnier Utbildning säger att projekteringen är dels för att förstå vad lärarna ute i skolorna vill ha och dels för att se hur undervisningen ser ut. Förlaget undersöker även aktuell forskning: ”Vi sätter oss också in i den pedagogiska utvecklingen, hur långt och var man befinner sig där någonstans”. Författare 2 menar att det är viktigt att man inte bara kommer med en tanke om hur läromedlet kan se ut, utan att manus är ”så nära färdigt skick som möjligt”.

Bonnier Utbildning undersöker även hur man arbetar i andra länder med läs- och skrivinlärning och influenser från det man gillar plockas med till Sverige. Även de läroböcker som man använder i andra länder undersöker man i hopp om att finna bra material. När detta är gjort börjar man på förlaget arbeta ut en struktur för hur man vill att läromedlet ska se ut, en grovskiss. När skissen sedan är klar börjar man fundera över vem som kan vara lämplig författare till läromedlet. Här tänker man tillbaka till projekteringen om det där kanske finns någon lämplig pedagog som kan författa. Om det inte finns någon lämplig författare bland dessa pedagoger kan man använda sig av tidigare kontakter för att hitta någon som enligt dem passar och vill skriva: ”Annars får man börja om igen, och helt enkelt, och via lärarkontakter vi har och så vidare vaska oss fram till vi hittar folk som är intresserade av att skriva.”

4.2 TRENDER

De resultat som redovisas under denna rubrik kommer från de intervjuer vi gjort med förlagsrepresentanter och författare.

Enligt Bonnier Utbildning, Liber och Natur & Kultur finns det trender inom läromedel och även pedagogiska trender, medan Adastras inte riktigt vill kalla det trender: ”Då är det ju oftast så att man får impulser från antingen bra undervisning i andra länder, aktuell forskning som man alltid sitter och liksom tar del av ... det vet jag inte om jag kallar trend precis.” Adastras låter förstå att de genom att veta vad som är gångbart i andra länder kan ta med dessa idéer och översätta till svenska. Oavsett om det är en trend eller inte säger Adastras att alla strävar mot att göra så bra läromedel som möjligt, och för att göra det är det viktigt att ta del av aktuell forskning.

Ett land som övriga förlag nämner är Nya Zeeland, där man hämtat inspiration och material. Bonnier Utbildning har hämtat material för att: ”de har nått väldigt goda resultat när det gäller läsinlärning”. De besöker olika Nya Zeeländska skolor och förlag och diskuterar hur de gör

och hur de får så bra resultat. Även på Natur & Kultur har man inspirerats från Nya Zeeland, de gav ut sin första storbok (en bok i exempelvis A2 format) i Sverige redan för drygt 10 år sedan. Dock tycker Natur & Kultur att den svenska marknaden inte var mogen för detta vid denna tidpunkt. Även Liber gav tidigt ut storböcker, den första kom redan 1992. De tror att man fortsatt kommer att se material inspirerat från Nya Zeeland i de svenska skolorna, och det som står närmast på tur tror man är mera arbete i grupp, till exempel i form av gemensamma läsupplevelser.

Som vi ovan nämnt är Bonnier Utbildning, Liber och Natur & Kultur alla eniga om att det i läromedelsbranschen går trender. Liber uttrycker att det är mycket trender genom att arbetssätt kommer tillbaka: "Det är väldigt mycket trender och jag kan ju se det som har arbetat här sedan 1968 [lärarexamen slutet av -60] att alla trender kommer i stort sett igen."

Trender inom pedagogiken talar flera av förlagen om, både vad som tidigare varit en trend och vilka olika sorters trender man kan se. Natur & Kultur uppger att man inte bara kan se trender inom läromedlen: "Det finns ju olika trender, du har trender inom pedagogik, metodik och du har trender inom språket, hur du presenterar någonting i en lärobok, du har trender i bildspråket och formspråket." De låter förstå att det även händer saker inom forskningen som påverkar de pedagogiska och metodiska trenderna. Även Bonnier Utbildning anser att det finns trender inom pedagogiken, detta för att pedagogiken utvecklas och ändras. Författare 3 säger att den tidiga läs- och skrivinlärningen, när man är 6-8 år, alltid är aktuell, och alltid kommer vara det. Liber går in i mera detalj och talar om att det finns olika synvinklar som är trendiga och som ska användas just nu. De menar att det som nu är aktuellt är att man inte ska binda upp sig till endast ett sätt, utan att en mix av alla är det bästa: "Det är mycket trender när det gäller 'ja det är bäst med stavelser' och 'ja det är bäst med analytisk' 'ja det är bäst med syntetisk' och all forskning säger att det är en mix av alla de synvinklarna som är det som gäller just nu."

Även kommande trender är viktigt att vara medvetna om för att kunna konkurrera på läromedelsmarknaden. Adastra berättar att de genom att hålla sig uppdaterade och ha kunskap om vad som är gångbart och framgångsrikt internationellt även vet vad som kommer att bli det nya på marknaden. Bonnier Utbildning anser att det är något som ingår i arbetsuppgifterna att vara väl insatta i den pedagogiska debatten och ha kontakter med myndigheter och lärarutbildningar. Genom att vara uppdaterad hela tiden vet man hur forskningen går, vad som lyckats och vad som inte lyckats. Författare 1 talar om att förlaget har stor inblick i vad som kommer inom läromedelsbranschen och att de försöker fånga upp sådant som händer inom det pedagogiska området. För egen del håller hon sig uppdaterad dels tack vare sitt intresse för läs- och skrivinlärning, dels genom att gå på seminarier och konferenser som behandlar området. Författare 2 nämner att det är förlagen som håller sig uppdaterade om vad som blir nästa trend, genom att till exempel kolla konkurrenternas produktkatalog eller seminarier. Författare 3 menar att hon arbetar med ett sådant ämne som aldrig blir inaktuellt, då läs- och skrivinlärningen alltid kommer vara viktigt i skolan.

4.3 FÖRLAGENS ANSVAR

I följande text redovisas resultat från våra intervjuer med förlagsrepresentanter.

Vi undrade om det från Skolverket fanns något som styr hur de läromedel de ger ut ska se ut. Liber berättar att det nu inte gör det, men: ”det fanns förr en nämnd som synade läromedel ... den togs bort för 15 år sedan ungefär”. Natur & Kultur menar att det som styr hur läromedlen ser ut är de styrdokument som finns i skolan, det vill säga läroplan och kursplaner. De tycker inte att det går att göra ett läromedel som inte svarar mot dessa, då ingen skola skulle köpa dem då. Även Adastra tycker att det är styrdokumentet som styr och: ”att man självklart ska göra läromedel som täcker upp det som ... kursplaner och läroplaner säger”.

Bonnier Utbildning framhåller att det som har styrts hur deras läromedel ser ut är hur väl de fungerar ute i verksamheten. Med sin ”förlagskänsla” och kontinuerliga tester i skolorna får de läromedel som fungerar och som gör ”lärarens arbetsituation så enkel som möjligt”.

Samtliga förlag anser att deras ansvar för vad de ger ut är stort. De har ett etiskt ansvar för att läromedlen inte ska vara kränkande eller stötande på något sätt. ”Som förlag har man ju ett ansvar” (Adastra). Både Bonnier Utbildning och Natur & Kultur menar att det etiska ansvaret sträcker sig över många olika områden. ”Vi måste noga granska våra läromedel och det gör vi också med fackgranskare, våra redaktörer och även bildredaktörer” (Natur & Kultur). Bonnier Utbildning ger ett exempel på hur de granskar sina läromedel: ”Vi sitter till exempel och räknar pojkar och flickor i böckerna för att få en ... könsbalans på det”.

4.4 EKONOMISK DRIVKRAFT

Här följer resultat från intervjuerna med förlagsrepresentanter och författare. Författare 3 nämner ett problemområde för den svenska skolan, nämligen ekonomin. När lärarna köper in material tror hon att den bristande ekonomin i vissa fall kan leda till att pedagoger köper in arbetsböcker, men inte handledningen.

Även förlagens ekonomi spelar in i utgivningen av läromedel. Upplagornas storlek bestäms enligt Natur och Kultur utifrån vilka förväntningar de har och vad de tror att de kan sälja. Även Bonnier Utbildning pratar om att det är efterfrågan som styr upplagornas storlek, som kan vara allt från några hundra till tiotusentals böcker. Adastra tycker inte att den första upplagan är så jätteviktig: ”den är ju mera en marknadsföringsupplaga”. När denna första upplaga gått ut till försäljning är det försäljningen som styr kommande upplagor.

När ett läromedel inte säljer tillräckligt bra drar förlagen in dessa. Bonnier Utbildning nämner ett ramavtal som finns mellan författare och förlag som säger att förlaget får dra in en produkt när den inte säljer mer än 100 exemplar per år. Natur & Kultur anser att efterfrågan på läromedel styr upplagornas storlek: ”Vi kan inte sälja läroböcker och vi kan inte producera läroböcker som inte lärarna tycker om eller har behov av”. Liber har producerat storböcker och försäljningen av dessa har inte gått så bra som de hoppats: ”storböcker ... är ingen ekonomiskt hit direkt”, men de tycker att det är ett otroligt användbart medel för språkutvecklande arbete. Vidare menar Liber att de inte bara kan se till vad pedagoger säger att de vill ha, de måste även se till vad de faktiskt beställer, eftersom det inte alltid överensstämmer: ”ingen lärare säger till exempel att de har Äppel-päppel-serien, fast det ser vi ju på inköpen att nästan alla lärare har”. Sammantaget kan man säga att det är ekonomin

som styr när förlagen beslutar att ett läromedel ska sluta produceras. Adastra berättar att anledningarna till att man slutar ge ut en bok är olika för olika böcker, men i första hand är det att boken säljer för dåligt. Bonnier Utbildning och Natur & Kultur säger också att anledningen till att man slutar ge ut ett läromedel är att den inte säljer.

4.5 PEDAGOGERNAS PÅVERKAN

Under denna rubrik framförs resultat från intervjuer med förlagsrepresentanter, författare och pedagoger.

Adastra framhåller att skolor och pedagoger påverkar utgivningen av läromedel, men de är inte styrande. Natur & Kultur säger däremot att efterfrågan från skolorna styr oerhört mycket. Bonnier Utbildning tycker att det egentligen är läroplanen som styr, men skolorna efterfrågar ju det som läroplanen förmedlar. Det som förlagen producerar är alltså stöd för pedagoger att uppfylla läroplanens mål så därför följer man ämnesstrukturen ganska hårt. Om läroplanen dessutom skulle ändras konstaterar Bonnier Utbildning att det är viktigt att anpassa läroböckerna efter detta. Författare 1 tror att om man som ung och nyutexaminerad pedagog ska arbeta helt utan läromedel kan vara väldigt tufft och knäckande, ”och tro då att man ska klara sig helt utan läromedel, det är nästan självmordsprojekt”.

Alla förlag vi talat med träffar verksamma lärare och håller sig på så sätt uppdaterade. Liber gör dels undersökningar och bjuder även in lärargrupper för att fråga och diskutera saker. Adastra träffar verksamma pedagoger som kommer med idéer och de är även själva utbildade pedagoger så de vet vad som ligger i tiden. Natur & Kultur använder sig till stor del av det stora kontaktnät de har med skolor för att veta vad lärarna vill ha för material.

Våra intervjuer med pedagoger visade dock att så stor del som 54 %, det vill säga sju av tretton pedagoger kände att de inte kunde påverka vad förlagen ger ut. En pedagog som kände att hon inte kunde påverka förlagen menade att hon under sin långa tid som verksam pedagog aldrig själv blivit tillfrågad eller hört talas om någon kollega som hade blivit tillfrågad av något förlag. Ungefär en fjärdedel av de intervjuade (ca 23 %) ansåg att de kunde påverka det material förlagen ger ut och lika många (ca 23 %) valde att avstå från att svara. En av de intervjuade pedagogerna menade att hon påverkade förlagen genom att inte köpa det material som hon inte tycker är bra. En annan pedagog menar att hon kan ge förlagen sina synpunkter vid förlagens lärarträffar.

Av de pedagoger som vi intervjuade var det 46 %, det vill säga sex av tretton pedagoger kunde tänka sig att vända sig till förlag med sina pedagogiska idéer, medan resterande 54 % inte kunde tänka sig detta. Den största anledningen till att inte vända sig till ett förlag med sina pedagogiska idéer var tidsbrist och att det skulle innebära mycket mer arbete i förhållande till att bara arbeta i en skola som pedagog. Författare 1 säger att det bakom de flesta läromedlen ligger ett gediget arbete ”det är ju människor som är aktiva i skolan som gör läromedel, de flesta läromedelsförfattarna är ju aktiva som lärare eller har alldeles nyss varit det så det är inte några som inte sitter i skolan som sitter och hittar på något konstigt.”

77 %, det vill säga tio av tretton pedagoger som vi intervjuat anser att förlagen är väl insatta i vad lärarna vill ha. Endast 7 % av de tillfrågade pedagogerna menade att förlagen inte var insatta i vad lärare vill ha för läromedel. Även här var det några pedagoger som valde att avstå från att svara, nämligen 15 %. Av pedagogerna var de flesta, 85 %, helt nöjda med det

läromedel som de använde i läs- och skrivundervisningen idag, de som inte var helt nöja ansåg att det ändå fanns läromedel på marknaden som de skulle vilja använda.

4.6 FÖRLAGENS FORSKNINGSANKNYTNING

Här rapporteras resultat från intervjuerna med förlagsrepresentanter.

Liber har inga krav på att deras läromedelsförfattare har någon speciell utbildning. Men man konstaterar att det kommer mer bra material från författare utanför skolans värld nu, till skillnad från förr då det mest var pedagoger. Inte heller Adastras har några krav på att deras författare har någon utbildning, det är dock viktigt att författaren kan skriva med flyt och har de rätta faktakunskaperna. Bonnier Utbildning har heller inga krav på pedagogiskt utbildade läromedelsförfattare, men lägger till att det vanligaste är att de är pedagoger. Det är bara Natur & Kultur som uttrycker krav på pedagogisk utbildning på deras författare och att det är oerhört viktigt. De anser att det är tre kompetenser som en författare ska ha: "De måste absolut vara ämneskunniga, det är ett mycket starkt krav" den andra kompetensen en läromedelsförfattare hos Natur & Kultur ska ha är att vara: "En god skribent" De menar att man som författare måste kunna skriva mot en målgrupp så att målgruppen förstår texterna. Den tredje kompetensen: "Dom måste ju vara pedagog".

5. DISKUSSION

5.1 SAMMANFATTNING AV RESULTAT

De olika undersökningsdelarna i denna rapport visar att ett läromedel i svenska kan bli till på olika sätt. Idén till ett läromedel kommer antingen från en författare, som oftast är en pedagog, som saknar något i utbudet av läromedel. Förlagen går tillväga på lite olika sätt för att ta reda på om ett läromedel kommer att kunna sälja, om det finns en efterfrågan på det. Men gemensamt för alla är att de gör undersökningar och tar hjälp av pedagoger ute i verksamheterna och är noga med att påpeka att de själva har lärarkompetens. Endast ett av förlagen har krav på att deras författare ska ha en pedagogisk utbildning, de andra förlagen trycker på andra kompetenser som är viktiga och ett förlag påpekar att de inga krav har, men det vanligaste är att författarna är pedagoger.

De flesta, men inte alla förlag, tycker att det går trender i läromedel. Forskningen går framåt och pedagogiken förändras, så också läromedlen. Det enda förlagen har att rätta sig efter när det gäller innehållet i ett läromedel är de läroplaner och kursplaner som finns. Den översyn av läromedel som en gång fanns, finns inte idag på samma sätt. Alla förlagen i vår undersökning tycker att de har ett stort etiskt ansvar för vad de ger ut.

På frågan om hur pedagogernas roll ser ut i produktionen av läromedel svarade förlagen lite olika, allt från att de påverkar men inte styr till att de styr otroligt mycket. Lite mer än hälften av de verksamma pedagoger vi intervjuat tyckte att de kunde påverka förlagens utgivning. Ännu fler, nära 80 % tyckte att förlagen var väl insatta i vad skolorna vill ha för läromedel. Över 80 % av de pedagoger som deltog i vår undersökning var helt nöjda med de läromedel de för tillfället använde i sin undervisning.

En annan stor påverkansfaktor är ekonomin, den styr vad som ska ges ut, och när man ska sluta producera ett läromedel. Efterfrågan styr upplagornas storlek, och eftersom det är pedagogerna som beställer materialet som står för efterfrågan kan man säga att det är pedagogernas efterfrågan som styr vad som kommer att ges ut och i hur stora upplagor.

5.2 LÄROMEDLENS TILLKOMST OCH ANVÄNDNING

Idén till innehållet i ett läromedel kan komma till på olika sätt. Enligt Natur & Kultur kommer idéerna till läromedel från erfarenheter av undervisning. Samma förlag beskriver att processen börjar med att man på förlaget arbetar fram hur ett läromedel är tänkt att fungera, sedan gör man ett manus tillsammans med författare. Bonnier Utbildning beskriver att de börjar med en projektering där de är ute i skolorna under en längre tid för att ta reda på vad man vill satsa på. Hur väl läromedlet fungerar i verksamheten är avgörande för vad man producerar. Genom att hålla sig uppdaterad anser Adastra att man vet vad man i fortsättningen ska sätta fokus på, det är även viktigt att veta vad som är framgångsrikt internationellt. På Liber gör man undersökningar och använder lärargrupper att diskutera med.

Adastra låter förstå att de genom att veta vad som är gångbart i andra länder kan ta med dessa idéer och översätta till svenska. Oavsett om det är en trend eller inte säger Adastra att alla

strävar mot att göra så bra läromedel som möjligt, och för att göra det är det viktigt att ta det av aktuell forskning.

Både vår undersökning och Skolverkets rapport nr 284 visar att de pedagoger som valt att skriva läromedel gör det för att de saknar något eller har en idé som utvecklats utifrån deras undervisning (Skolverket rapport 284, 2006:151,153,156). De flesta läromedel kommer från idéer som härstammar antingen från verksamma pedagoger eller förlagspersoner som har anknytning till pedagoger eller själva är pedagoger. Allt material kommer på något sätt från pedagoger och därför kan det verka underligt att några av de lärarutbildare vi mött är något negativt inställda till läromedel. Det har verkat som om vissa har ansett att målet, och den goda undervisningen, bygger på att man inte använder läromedel. Denna attityd mot läromedel kan man även se i Lannvik Duregårds artikel (2006:16-18) så tillvida att de uttrycker att det kan vara accepterat att i början av sin lärarkarriär ta hjälp av läromedel. Pedagoger som är läromedelsstyrda anses av dessa personer inte ha samma kompetens som de som inte använder läromedel. Av en helt annan uppfattning är en av de författare vi intervjuat som menar att det är svårt att som ung och nyutexaminerad klara sig helt utan läromedel. För en nyutexaminerad pedagog, eller en pedagog med lite erfarenhet kan det vara svårt att leva upp till förväntningarna om lärobokslös undervisning. Om man inte kan använda läroböcker i undervisningen, hur ska man då få idéer som ska täcka elevernas hela skolgång, från förskoleklass till år nio, och även under gymnasiet? Dock anser vi inte att man ska använda lärarhandledningen som en regelbok och följa denna slaviskt. Vi tror att det bästa vore att man har en kritisk inställning till det material man använder, och använder det på ett sätt som passar för varje individ. Lärarhandledningen heter just "handledning" av den anledningen.

I artikeln av Lannvik Duregård (2006:16-18) framställs den pedagog som inte använder någon lärobok i engelska som ett gott föredöme. Pedagogen beskriver hur mycket bättre hennes undervisning blir och att hon kan vara mer flexibel utan den. Hon upplever att man med lärobok blir låst i någon annans sätt att tänka. Vi anser att om man känner att man med ett läromedel blir låst kanske man använder läromedlet och dess handledning för strikt och inte vågar anpassa materialet till sig själv. Vi tror att inställningen till läromedel till stor del hänger samman med hur man ser på dessa. Är läroböcker något man måste följa till punkt och pricka och följa lärarhandledningar slaviskt, eller kan man se läroboken som ett hjälpmedel och handledningen som ett förslag på hur man kan använda den? Måste det stå mellan att använda lärarhandledningen som en regelbok för hur man använder läroboken eller inte använda någon lärobok alls? Att använda lärobok behöver inte betyda att man inte kan tänka själv. Vi anser att det inte är något fel i att använda läromedel i undervisningen och följa en lärarhandledning, vi har med denna uppsats visat att det ligger ett stort arbete bakom läromedlets tillkomst.

Pedagogen som vi ovan nämnt har alltså slutat att använda lärobok i sin undervisning. Hon är långt ifrån ensam i sitt beslut att inte använda lärobok, men vi undrar hur dessa pedagogers undervisning då ser ut? Om de inte använder lärobok, använder de då heller inte kopior ur läroböcker? Vi anser att man inte arbetar lärobokslöst så länge man använder läroboken på ett eller annat sätt, till exempel genom att ta kopior. Och om de pedagoger som arbetar lärobokslöst faktiskt skulle använda kopior ur läroböcker, har detta då gjorts på ett korrekt sätt, då det finns lagar som reglerar hur dessa kopior får användas?

5.3 PEDAGOGERNAS PÅVERKAN

Vår undersökning visar att de olika förlagen vi intervjuat anser att pedagogernas roll i utgivningen av läromedel är skiftande. Enligt Adastras påverkar visserligen pedagoger utgivningen, men de styr den inte. På Natur & Kultur menar man däremot att efterfrågan från pedagoger styr oerhört mycket. Bonnier Utbildning framhåller att det egentligen är läroplanen som styr, men pedagoger efterfrågar läromedel som följer läroplanen. Vår tolkning av dessa resultat är att det i slutändan är ekonomiska aspekter som styr. Anledningen till att man tar hänsyn till efterfrågan är att efterfrågan är ett mått på hur mycket man kan sälja - hur mycket man kan tjäna. Även Korsell (2004:43-44, 1) kommer i sin undersökning fram till att det som påverkar utgivningen mest för de förlag som ingått i hennes undersökning är de ekonomiska aspekterna. Detta ser hon i deras svar, där hennes informanter ständigt återkommer till ekonomiska resonemang. Hon menar att de ekonomiska aspekterna styr mer än de pedagogiska aspekterna. Att ekonomin styr utgivningen kan i sig inte ses som något konstigt då förlagen, som alla andra företag, strävar efter så stor ekonomisk vinst som möjligt. För att förlaget ska kunna ge ut läromedel i fortsättningen krävs en viss vinst då produktionen av läromedel är både tidskrävande och kostsam. Att ekonomin påverkar valet av nya läromedel har vi nu påvisat, men huruvida de ekonomiska aspekterna även påverkar inställningen till läromedel kan vara svårt att påvisa, men det skulle kunna vara en förklaring till många kritiska uttalanden kring läromedel.

I den del där vi intervjuade pedagoger visade vår undersökning att mer än hälften av dem kände att de kunde påverka vad förlagen ger ut. Ungefär en fjärdedel tyckte inte att de kunde påverka. Att så stor del, drygt hälften, av de pedagoger vi intervjuat känner att de kan påverka vad förlagen ger ut anser vi är ett gott betyg till förlagen. Det visar att de är medvetna om vad verksamma pedagoger i skolorna vill ha. Denna medvetenhet får förlagen fram på lite olika sätt. Ett är att ha kontakter med skolvärlden, ett annat sätt att ta reda på vad pedagoger vill ha för att göra ett bra läromedel är att testa det i verkligheten. Trots att förlagen är väl medvetna om vad pedagogerna vill ha för läromedel har vi tidigare nämnt att den största anledningen till pedagogers vilja att författa läromedel är att de saknar något på marknaden. Anderberg (1982:21) menar att det är viktigt att materialet granskas av pedagoger och även metodiklärare och ämneskunniga. De flesta förlag i Skolverkets studie (Skolverket rapport 384 2006:147-148) anser att det är viktigt att referenslärare går igenom materialet och testat detta i skolor. Dock fanns i studien något förlag som ansåg att deras egen kompetens räckte för att undersöka materialet.

Eftersom pedagoger inte är en enhetlig grupp, och deras val av läromedel inte är styrt på något annat sätt än att de har ekonomiska begränsningar, som våra enkäter visar, så finns det inga riktlinjer, utan man får förlita sig på sin egen kompetens. Detta gör att de olika pedagogernas val kan se väldigt olika ut. Att möta alla dess olika viljor och inställningar med passande läromedel kan inte vara lätt eller är snarare en omöjlighet. Vi som blivande pedagoger vet hur svårt det kan vara att möta alla de olikheter som finns bland elever i en klass, och samma problematik har förlagen med att möta alla pedagogers olika behov av läromedel.

Skolverket refererar i sin rapport till en enkätundersökning gjord av FSL där det framgår att de flesta av lärarna i Sverige anser sig ha möjlighet att påverka val och inköp av läromedel till sin undervisning (Skolverket rapport 284, 2006:24). Eftersom förlagens produktion av läromedel till stor del styrs av efterfrågan, som vi tidigare nämnt, är det viktigt att pedagoger

har stora möjligheter att välja läromedel själva. Om pedagogerna blir påverkade i sina val visar inte beställningen vad de egentligen vill ha, och då får förlagen en missvisande information om vad pedagoger egentligen efterfrågar. Detta dilemma kommenterar även en av förlagsrepresentanterna med följande exempel: ”ingen lärare säger till exempel att de har Äppel-päppel, fast det ser vi ju på inköpen att nästan alla lärare har” (Liber). Under en av våra intervjuer med pedagoger var detta ett sätt som hon menar att hon påverkar förlagen med. Att inte köpa in ett material var enligt henne ett bra sätt att påverka. Detta är precis vad förlagen säger, läromedlen måste sälja för att det ska kunna finnas kvar på marknaden. Om man ser på påverkan av förlagens utgivning på detta sätt är samtliga pedagoger ständigt med och påverkar läromedelsbranschen på ett effektivt sätt. Det skulle dock bli svårt om förlagen bara skulle förlita sig på försäljningssiffror, då man bara ser vad som säljer bra och dåligt, inte vad pedagogerna saknar.

5.4 FÖRLAGENS UTBUD – PEDAGOGERNAS EFTERFRÅGAN

De flesta pedagoger i vår intervjuundersökning tyckte att förlagen är väl insatta i vad pedagoger vill ha. 85 % av de pedagoger vi intervjuade var helt nöjda med läromedlen de använde i sin svenskundervisning, detta anser vi visar, som vi tidigare nämnt, att förlagen är väl medvetna om vad pedagoger vill ha. Även förlagsrepresentanterna talar om att det är viktigt att veta vad pedagogerna vill ha och att de var väl insatta i detta. Förlagen menar att de genom att själva ha en bakgrund inom skolan samt genom att träffa pedagoger som arbetar i olika skolor kan se vilket behov som finns. Förlagen återkommer till detta, och tycker att det är viktigt att poängtera.

Trots att förlagen är väl insatta i vad lärarna vill ha finns det uppenbarligen fortfarande pedagoger som inte är nöjda. Men vi tror inte att man kan göra material som passar alla, utan det handlar hela tiden om att anpassa materialet så att det känns rätt för varje pedagog. På marknaden finns det väldigt mycket olika läromedel, för att hitta rätt kan man behöva söka många år. De pedagoger vi intervjuade som inte var helt nöjda med det läromedel de använder i svenskundervisningen svarade samtliga att det fanns läromedel på marknaden som de skulle vilja använda sig av. Vad det är som gör att de inte använder det material de skulle vilja kan bero på olika saker, till exempel ekonomi. Vi tror att det skulle gynna undervisningen att istället för att spara pengar få känna att man kan stå för det material man använder som gör att man känner en större säkerhet i den egna undervisningen. Inte att man använder något bra, utan det bästa.

5.5 FÖRLAGS OCH FÖRFATTARES PÅVERKAN

Anderberg (1982:3) menar att det oftast är pedagoger med en pedagogisk idé som väljer att skriva läromedel. Anledningen till att de vänder sig till ett förlag är oftast att de saknar något och har förhoppningar att kunna göra ett material som fyller denna avsaknad (Skolverket 2006:151, 153, 156 och Anderberg 1982:3). När vi intervjuat förlagen har de berättat att det mestadels är förlagen som initierar läroböckerna. Ur författarnas svar är det svårare att läsa ut hur stor andel som kommer från dem respektive från förlaget, men författare 1 säger att idéerna ibland kommer från författarna och ibland från förlaget. Detta skulle innebära att det har skett en förändring de senaste dryga 20 åren. Att det numera ofta är förlagen som kommer med idéerna tror vi kan betyda att materialet är mera framåtsträvande än om pedagoger kommer med idéer utifrån att de i sin undervisning saknar något. Det skulle dock kunna vara så att även förlagen är mera inriktade på att hitta material som pedagogerna uttrycker att de

saknar. Om så är fallet kommer det kanske inte in tillräckligt mycket nytänkande i form av ny forskning i läromedlen, i alla fall inte i den utsträckning som man skulle kunna önska. Långström (1998:4) kommer i sin intervjustudie fram till att förlagsrepresentanterna verkar tycka att det är viktigare att se vad som görs ute i skolorna än att ta del av den senaste forskningen om läromedel. Han menar att kunskaperna om vilken forskning som bedrivs eller bedrivits är mycket begränsad hos dem han intervjuat (1998:4). Faran, som vi ser det, med att bara vända sig till pedagoger och skolor för att se vad som fungerar där är att man inte får någon utveckling av läromedlen, man kanske bara fortsätter göra olika versioner av sådant man redan vet fungerar. För att utvecklas tror vi att man måste vända sig till aktuell forskning på läromedelsområdet.

För att det färdiga läromedlet ska fungera i skolan är det viktigt att det granskas av pedagoger, metodiklärare och ämneskunniga (Anderberg 1982:21). Natur & Kultur använder sig av skolor spridda i hela landet, vilket vi tror är bra, då detta ger en bra spridning. Om man skulle välja att granska ett läromedel i bara en stad tror vi att det kan bli svårare för övriga landets skolor att använda materialet. Vi tror helt enkelt att det ultimata är att läromedlet granskas av många pedagoger runt om i landet. Ytterligare en aspekt vi tror är viktig är att pedagogerna ska ha olika lång erfarenhet och olika utbildningar, allt för att materialet ska passa så många som möjligt. Skolverket säger också att läromedlen måste granskas innan de kommer ut på marknaden, vilket även samtliga förlag vi intervjuat talar om, men då snarare att man granskar läromedlets text, bild och genusperspektiv. Man granskar dessa delar för att det inte ska smyga sig in fel i text, så att bilderna stärker det texten säger, samt ur genussynpunkt. Även denna sorts granskning av läromedel är oerhört viktig. I dagens samhälle läggs stor vikt vid att det inte bara är flickor som leker med dockor och pojkar som leker med bilar. Ett sätt att befästa detta är genom att eleverna inte blir matade med könsstereotypa bilder som till exempel pojkar med bilar och flickor med dockor. Förr fanns det under statens regi olika instanser, där man granskade läromedel. Dessa avskaffades i och med Skolverkets uppkomst 1991. Att man avskaffade dessa ställer vi oss lite frågande inför. Vi tror inte att det skulle vara negativt om läromedlen granskades av staten. För att detta skulle fungera på ett bra sätt skulle även dessa statliga instanser behöva utvecklas och följa med i utvecklingen, precis som förlagen måste vara uppdaterade inom forskningen.

5.6 AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Som en röd tråd genom arbetet med denna rapport har olika inställningar till läromedel funnits. I arbetet med vår rapport har våra egna inställningar och åsikter förändrats. Under vår utbildning har vi alltid fått höra hur viktigt det är att tänka kritiskt. Några av våra lärarutbildare har låtit oss förstå att det är viktigt att kritiskt granska läromedel och inte oreflekterat svälja innehållet med hull och hår. I denna studie har vi gått ett steg längre och även kritiskt granskat denna negativa inställning till läromedel.

Arbetet med denna uppsats har gett oss möjligheten att verkligen studera läromedel och sätta oss in i hur ett läromedel blir till och vilka kunskaper och kompetenser som ligger bakom ett läromedel. Detta har lett till att vi ändrat vår uppfattning om läromedel och hur de bör användas. Vi anser att man inte är en mindre professionell eller mindre lyckad pedagog för att man använder läromedel i sin undervisning. Det beror helt på hur man väljer läromedlen och hur man använder dem. Man kan vara en bra pedagog även om man tar emot hjälp. Genom att välja ett läromedel som passar ens undervisning och använda det på ett sätt som passar en

själv och ens elever tror vi att man kan vara mycket hjälpt av läromedlet. Man slipper då tillverka materialet själv och kan hämta inspiration från det någon annan redan tänkt ut.

6. DIDAKTISKA KONSEKVENSER

Som vi beskrivit i inledningen tror vi att en större förståelse för varför läromedel ser ut som de gör, vilka tankar och vilken kunskap som ligger bakom dessa utgivanden, kan leda till att pedagoger kan använda läromedlen på ett mer effektivt och medvetet sätt. Genom att vara insatt i processen tror vi att man som pedagog har större möjlighet att påverka läromedlens utformning. Känner man till hur förlag och författare arbetat tror vi att det inte blir ett lika stort steg att kontakta och förmedla sina idéer. Detta leder i sin tur till att förlagen får fler idéer från aktiva lärare samt till en bättre undervisning.

Speciellt för de pedagoger som inte fått utbildning i läs- och skrivutveckling anser vi att vår, och annan forskning om läromedel, är viktig. Detta eftersom våra antaganden om att dessa pedagoger är mer styrda av läromedel i sin undervisning bekräftades av Skolverkets rapport 284 som visar att obehöriga lärare är mer benägna att följa läroboken noga.

Vad blir konsekvenserna för de pedagoger som inte använder läroböcker? De pedagoger som ingick i den studie Korsell genomförde, menade att de inte använde så mycket läromedel, men de plockar material från olika böcker för att få något som passar dem (Korsell 2004:41-42). Om man med att ”plocka från olika böcker” menar att man kopierar från olika läromedel istället för att köpa in dem finns det en risk att man bryter mot lagen. Som bekant är det ju olagligt att kopiera upphovsrättsskyddade verk. Den motvilja till att använda läromedel som kan bli konsekvensen av om lärarutbildningen har en negativ inställning till läromedel kan leda till att pedagoger, i strävan att nå den goda undervisningen, gör sig skyldiga till detta brott. Denna rapport visar på vilka kompetenser och vilket arbete som ligger bakom ett läromedel. Vi hoppas det leder en tilltro till att läromedel kan vara en tillgång i undervisningen och att det finns mer än ett sätt att använda läromedel. Vi tror även att eleverna gynnas av att pedagoger använder läromedel som de känner sig trygga i. Genom att arbeta med befintligt läromedel använder man något som redan provats ute i verksamheten, och som man vet har fungerat. Med ett egenproducerat material kommer klassen att vara ständiga ”försökskaniner”, vilket kanske inte är någon fara, såvida det inte sker för frekvent.

6.1 FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING

Att det behövs mer forskning inom läromedelsområdet, anser vi efter att ha skrivit denna uppsats, är uppenbart. Den översyn av läromedel som en gång fanns i form av bland annat Skolöverstyrelsens läroboksnämnd och Statens Institut för Läromedelsinformation finns inte idag på samma sätt utan är ett av de ansvar som ligger under Skolverket. De styrdokument vi har ger oss ingen hjälp i valet av läromedel. Det finns inte heller några riktlinjer eller liknande som kan vara till hjälp i detta val. Det ligger alltså ett stort ansvar på pedagoger att själva välja det läromedel som man tycker svarar mot vad läroplanerna förmedlar och de metoder man vill använda för att nå de mål man ska. En lättillgänglig genomgång av de läromedel som finns på marknaden idag tror vi skulle minska arbetsbördan för många pedagoger. En slags kvalitetssäkring av läromedel skulle kunna göra dem mer ”rumsrena”. Uppfattningen att man bör arbeta lärobokslöst, och då helst ska vara ung och ensamstående för att klara den bördan, som Lannvik Duregård (2006:16-18) skriver om, skulle då förhoppningsvis försvinna.

Forskning om läromedel som skulle vara till nytta anser vi till exempel kan vara analyser av läromedel, vilken pedagogisk syn de speglar och hur väl de läromedel som finns på marknaden stämmer med läroplanernas intentioner. Även om många läromedel tydligt uttrycker detta i lärarhandledningar med mera så är det ändå så att förlagen är vinstdrivande företag och en utomstående granskning skulle kunna ge dem mer legitimitet.

Vi tror även att forskning om vad ”lärobokslös” undervisning i praktiken innebär behövs för att komma tillrätta med föreställningar om hur en god pedagog ska arbeta. Det skulle vara väldigt intressant att få veta om lärare som arbetar på detta sätt verkligen producerar så mycket eget material eller om de plockar sidor ur redan existerande läroböcker.

Långström menar, som vi tidigare skrivit, att förlagens intresse för forskning kring läromedel är mycket begränsad (1998:4). Det förslag som Långström (1998:5) lägger fram om en professur i läromedelforskning vid ett universitet eller högskola anser vi kan vara ett steg i rätt riktning mot den kvalitetssäkring vi efterlyser. Det man kan fråga sig efter arbetet med denna rapport är om det verkligen är så att förlagen är så ointresserade som Långström (1998:5) menar, eller är det så att det inte finns någon forskning att ta del av?

REFERENSLISTA

Anderberg, Bengt. (1982). *Från idé till makulering – en handbok för läromedelsförfattare*. Stockholm: Läromedelförfattarnas förening.

Berg, Leif. (1991). ”Siffror om läromedel” i *Lärobok om läroböcker* (s. 113-118). Stockholm: Läromedelsförfattarnas förening.

Bernäng, Gunnar. (1991). ”Samhällsinsatser på läromedelsområdet” i *Lärobok om läroböcker*. (s. 136-140) Stockholm: Läromedelsförfattarnas förening.

Johansson, Bo., & Svedner, Per Olov. (2006). *Examensarbete i lärarutbildningen undersökningsmetoder och språklig utformning* (4:e upplagan). Uppsala: Kunskapsförlaget.

Korsell, Ingela. (2004). *Läromedelsutformning i svenska – skolår 5*. (Examensarbete, 10 poäng). Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.

Lannvik Duregard, Maria. (2006) Tema: Läromedel. ”Med lärobok blir man låst” i *Lärarnas Tidning*, 2006(21), 16-18.

Lannvik Duregard, Maria. (2006) Tema: Läromedel. ”Forskare: variera material och arbetssätt” i *Lärarnas Tidning*, 2006(21), 18.

Långström, Sture. (1998). Är förlagen ointresserade av forskningen och framtiden?. *Manus* 1998(4), 3-5.

Nationalencyklopedins Internettjänst

Hämtat 13 december 2006, från

http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?h_search_mode=simple&h_advanced_search=false&t_word=validitet&btn_search=S%F6k+direkt%21

Nationalencyklopedins Internettjänst

Hämtat 13 december 2006, från

http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?h_search_mode=simple&h_advanced_search=false&t_word=reliabilitet&btn_search=S%F6k+i+NE

Nilsson, Folke. (1991). ”En lärobok blir till” i *Lärobok om läroböcker*. (s. 11-28) Stockholm: Läromedelsförfattarnas förening.

Lpo94 = Skolverket. (2006). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo94*. Stockholm: Fritzes.

Lpfö98 = Skolverket. (2006). *Läroplan för förskolan Lpfö98*. Stockholm: Fritzes.

Lpf94= Skolverket. (2006). *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf94*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket rapport 284 (2006) *Läromedlens roll i undervisningen*.

Hämtat 12 december 2006, från

<http://www.skolverket.se/sb/d/256>

Skolverket rapport 285 (2006) *I enlighet med skolans värdegrund?*

Hämtat 12 december 2006, från:

<http://www.skolverket.se/sb/d/256>

Stukát, Staffan. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Säljö, Roger. (2000). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Thorsson, Staffan (1988), Tendenser i efterkrigstidens läroböcker i svenska. Thomas Rönström (Red.) , SKOLBÖCKER 3 Den (o)möjliga läroboken (s. 111-179). Göteborg: Allmänna förlaget.

Wremling, Erika. (2004). Nytt tänk nödvändigt för läromedelsförlagen. *Skolvärlden*, 2004(14), 14-16.

www.adastra.se

Hämtat 3 januari 2007, från

<http://www.adastra.se/pages/katalog.html>

www.bonnierutbildning.se

Hämtat 3 januari 2007, från

<http://www.bonnierutbildning.se/butbweb/index2.aspx?s=820&s1=28371>

www.grutbildning.to

Hämtat 3 januari 2007, från

<http://www.gr.to/om-gr.shtm>

www.liber.se

Hämtat 3 januari 2007, från

<http://www.liber.se>

www.nok.se

Hämtat 3 januari 2007, från

http://www.nok.se/nok_web/frame_laromedel.asp?i=/nok_web/find.asp

APPENDIXFÖRTECKNING

Bilaga A

Enkät till pedagoger

Bilaga B

Uppföljningsfrågor av enkätundersökning

Bilaga C

Intervjufrågor till förlag

Bilaga D

Intervjufrågor till läromedelsförfattare

APPENDIX A

Enkät till pedagoger

Till Dig som är pedagog och undervisar i Svenska och arbetar i Förskoleklass - år 3.

Hej!

Vi är två lärarstudenter från Göteborgs Universitet som behöver Din hjälp! Vi har just börjat skriva vår C-uppsats som handlar om läromedel i svenska för tidigare åldrar. Därför vill vi veta hur det ser ut hos Er när Du väljer läromedel.

Vi är mycket tacksamma om Du hjälper oss med detta! Var god sänd tillbaka de ifyllda enkäterna i det frankerade kuvert som medföljer, senast 22/11 2006.

Med vänlig hälsning/

Anette Strandberg
Sara Malmin

gusanet83@student.gu.se
gusmalmis@student.gu.se

Vg VÄND!

APPENDIX A

Enkät till pedagoger

Sätt **X** i rutan framför det/de alternativ som stämmer för dig.

1. Från vilket/vilka förlag har Du möjlighet att beställa läromedel?

☐ Aداstra	☐ Gleerups	☐ Alla
☐ Almqvist&Wiksell	☐ Liber	☐ Vet ej
☐ Argument	☐ Natur & Kultur	Annat
☐ Beta pedagog	☐ Serholt	
☐ Bonnier	☐ SICA	
☐ Ekelunds förlag	☐ Uppsjö	

2. Vilka förlag skulle du vilja beställa ifrån?

☐ Aداstra	☐ Gleerups	☐ Alla
☐ Almqvist & Wiksell	☐ Liber	☐ Vet ej
☐ Argument	☐ Natur & Kultur	Annat:
☐ Beta pedagog	☐ Serholt	
☐ Bonnier	☐ SICA	
☐ Ekelunds förlag	☐ Uppsjö	

3. Hur delaktig är Du i valet av läromedel?

- Våldigt mycket
- Ganska mycket
- Lite grann
- Inte alls

4. Om Du svarar "inte alls", Vilken befattning har den person som gör valet?

5. Är du nöjd med Det sätt din skola beställer läromedel?

- Ja
- Nej
- Ingen åsikt

6. Är det någöt Du skulle vilja förändra i det sätt Er skola beställer läromedel?

- Nej
- Ja

Om Ja, vad?.....
.....

Tack för Din medverkan!

APPENDIX B
Uppföljningsfrågor av enkätundersökning

Välj som svarsalternativ: ”ja”, ”nej” eller ”avstår”.

1. Är du helt nöjd med det/de läromedel du använder i läs- och skrivundervisningen/svenskan idag?

- Ja
- Nej
- Avstår

1a. Om ”nej” på fråga 1: (Här finns även svarsalternativet ”Vet ej”.)

Finns läromedel i läs- och skrivundervisning/svenska som du vill ha?

- Ja
- Nej
- Vet ej
- Avstår

2. Känner du att du kan påverka vad förlagen ger ut?

- Ja
- Nej
- Avstår

3. Kan du tänka dig att gå till ett förlag med dina pedagogiska idéer?

- Ja
- Nej
- Avstår

4. De förlag vi intervjuat menar att de är väl insatta i vad lärare vill ha. Håller du med om det?

- Ja
- Nej
- Avstår

APPENDIX C
Intervjufrågor till förlag

Namn?

Befattning på förlaget?

Hur länge har du arbetat inom förlagsbranschen?

1. Hur får författare och förlag kontakt med varandra?

- Om förlagen själva har en idé, ett önskemål och vänder sig till författare. Hur vet man då vilka man ska vända sig till?
- Vilket är vanligast, att ni ger ut läromedel som kommer från era egna idéer, eller att det kommer från en författare som kontaktat er?

2. Kan du förklara arbetsgången, från idé till bok?

- Hur ser kontakten/samarbetet mellan förlag (dvs. redaktör, formgivare etc.) och författare ut?

3. Har ni några krav på att era författare ska ha viss utbildning eller erfarenhet?

4. Vi tycker oss se vissa trender i läromedlen, hur vet ni vad som blir nästa trend?

5. Hur mycket styr skolornas efterfrågan?

6. Hur vet ni vad lärare/skolor vill ha/efterfrågar? Kan lärare/skolor vända sig direkt till er med önskemål?

7. Har ni några direktiv på hur läromedel ska utformas från Skolverket?

8. Vilket etiskt ansvar har ni för de slutgiltiga produkterna?

9. Vad avgör att ni slutar ge ut ett visst läromedel?

10. Vad bestämmer upplagornas storlek?

APPENDIX D

Intervjufrågor till läromedelsförfattare

Intervjun med författarna ser vi mer som samtal då vi inte tänkt jämföra olika författares svar med varandra som vi tänkt göra med representanter från förlagen. Dessa punkter tänker vi oss som stöd i samtalet snarare än direkta frågor.

1. Kan Du förklara arbetsgången, från idé till bok?
2. Hur mycket styr efterfrågan och annat redan utgivet material?
3. Hur vet ni vad som är ”på gång”?
4. Vad kan ni sätta för krav på förlagen?
5. Vilka möjligheter har man som enskild författare att driva sina idéer?
 - a. Innehåll?
 - b. Utformning?

Vad har styrt ditt val av förlag?